

## DANIŞTAY KARARLARINDA İDARENİN KUSURSUZ SORUMLULUĞUNU KALDIRAN VE AZALTAN HÂLLER\*

Dr. Celâl IŞIKLAR\*\*

### ÖZET

Kusursuz sorumluluk, genel olarak risk/tehlike ile kamu külfetleri karşısında eşitlik esaslarına dayanır. Bunlara idari faaliyet ile bağın aranmadığı sosyal risk de eklenmelidir. İdare, kusur olmasa da sadece ajanlarının, araç ve gereçlerinin, verdiği hizmetlerin yol açtığı zararlardan değil, hukuka uygun işlemlerden dolayı da sorumlu tutulabilir. Günümüz idare hukukunda idarenin kusursuz sorumluluğunun uygulama alanı giderek genişlemektedir. Bunun bir sebebi de sorumluluğu kaldıran veya azaltan hallerin eskisi kadar yaygın olarak kullanılmamasıdır. Bunlardan mücbir sebep, Danıştay tarafından, idarenin iradesi dışında oluşan, öngörülemez ve karşı konulamaz olaylar olarak anlaşılmaktadır. Mücbir sebep idarenin sorumluluğunu tamamen kaldırır. Bu kavram nispi olup uygulaması giderek azalmaktadır. Beklenmeyen hâl ise, idarenin faaliyetleri içinde gerçekleşen, ancak öngörülemez ve önlenemez olaylardır. Beklenmeyen hâl, idarenin kusursuz sorumluluğunu ortadan kaldırmaz. Zarar görenin veya üçüncü bir kişinin davranışı da sorumluluğu tamamen ortadan kaldırır veya azaltır. Bu halleri bir şema ve tablo halinde göstermek mümkündür. Esasen bütün bu hal ve sebepler illiyet bağına ilişkindir. Bu çalışma, kusursuz sorumluluk konusunda Danıştay'ın giderek daha geniş, esnek ve zayıf bir illiyet bağı kabul ettiğini göstermektedir.

**Anahtar Kelimeler:** İdarenin Kusursuz Sorumluluğu, Mücbir Sebep, Beklenmeyen Hâl, Zarar Görenin Davranışı, Üçüncü Kişinin Davranışı.

---

\* Bu makale 9-11 Kasım 2018 tarihlerinde Ankara'da gerçekleştirilen Al Farabi 3. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur. (Geliş Tarihi: 17.11.2018 – Kabul Tarihi: 23.12.2018)

\*\* (E.) AYİM Son Başsavcısı/Daire Başkanı

## CONDITIONS REMOVING AND REDUCING THE FAULTLESS LIABILITY OF ADMINISTRATION IN THE DECISIONS OF THE COUNCIL OF STATE

### ABSTRACT

The faultless liability of administration is based on equality between public burdens and risk/danger in general. Social risk for which the connection with administrative activity should be added to this equilibrium. The Administration, although it is not negligent, may be held liable not only for the damages caused by its services, agents, tools, but also for the lawful actions. Under current administrative law, the field of application of the faultless liability of administration is gradually expanding. One of the reasons for this is that the use of the reasons for removing or reducing the responsibility of the state is not as widely used.

The Council of State has considered natural disasters such as landslide, flood, lightning as the reasons for the application of force majeure. Force majeure completely abrogates the administrative responsibility. This concept is relative, and its application is gradually decreasing. Unexpected case is the events that occur within the authority of the administration, but the authority cannot predict and prevent the events. The unexpected case doesn't abrogate the faultless liability of administration. The action/fault of the injured person or of a third person completely removes or reduces the responsibility. It is possible to show cases that remove responsibility - as we do - in a diagram and table. These reasons are mainly related to causal relation. The purpose of the study is to show the case that the Council of State searches for a wider and more flexible causal relation in terms of the faultless liability.

**Key Words:** The Faultless Liability of Administration, Force Majeure, Unexpected Case, Action/Fault Of The Injured Person, Action/ Fault Of The Third Person.

## GİRİŞ

İdare, hukuk devleti ilkesi ve Anayasa gereği (AYm.125) kamu hizmetine ilişkin faaliyetlerinin sebep olduğu zararlardan dolayı sorumludur. “İdarenin hukuki sorumluluğu, kamusal faaliyetler sonucunda, idare ile yönetilenler arasında yönetilenler zararına bozulan ekonomik dengenin yeniden kurulmasını, idari etkinliklerden dolayı bireylerin uğradığı zararın idarece tazmin edilmesini sağlayan bir hukuksal kurumdur. Bu kurum, kamusal faaliyetler sebebiyle yönetilenlerin malvarlığında ortaya çıkan eksilmelerin ya da çoğalma olanağından yoksunluğun giderilebilmesi, karşılanabilmesi için aranılan koşulları, uygulanması gereken kural ve ilkeleri içine almaktadır.”<sup>1</sup> Buna göre idarenin zararlarından sorumlu tutulabilmesi için belli şartların varlığı gerekir. İdarenin sorumluluğu için geçerli ve gerekli bu şartları; idari faaliyet, zarar ve illiyet bağı (ile kusur sorumluluğunda kusur) şeklinde formüle edebiliriz.

İdarenin sorumluluğu teoride ve uygulamada hizmet kusuru ve kusursuz sorumluluk esaslarına dayandırılmaktadır. İdarenin sorumluluğu her iki halde de her zaman aslen sorumluluktur.<sup>2</sup> İdarenin sorumluluğa yol açan faaliyetleri daha çok idari işlem ve eylemler şeklinde gerçekleşir. İdarenin işlem ve eylemlerinden dolayı sorumluluğunun ilk şartı, hizmet kusurunda da kusursuz sorumluluk halinde de davranışının idareye atfedilebilir nitelikte olmasıdır.<sup>3</sup> Kusur şartı sâdece hizmet kusurunda aranır. İdarenin sorumluluğu için ortada bir

<sup>1</sup> Danıştay 15. Daire, E:2013/5356, K:2016/3705, T:23.5.2016, nakleden **Şaşmaz, Aysema Pelin** (2016), “İdarenin Sorumluluğu ve Danıştay Kararlarındaki Görünümüne Genel Bakış, Kırıkkale Üniversitesi Ekonomi, İşletme, Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi (JEBPIR), C:2, S:2, s.214.

<sup>2</sup> **Akılmaz, Bahtiyar / Sezginer, Murat / Kaya, Cemil** (2018) Türk İdare Hukuku, 9.Baskı, Ankara, Savaş, s.113.

<sup>3</sup> **Gözübüyük, Şeref/Tan, Turgut** (2001) İdare Hukuku, C:I Genel Esaslar, 2.Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, s.334; **Gözler, Kemal** (2009) İdare Hukuku, C:II, Bursa, Ekin Kitabevi, s.1275; **Candan, Turgut** (2011) Açıklamalı İdari Yargılama Usulü Kanunu, 4.Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, s.166; **Atay, E. Ethem** (2018) İdare Hukuku, 6.Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, s.727 vd.; **Çağlayan, Ramazan** (2007) Tarihsel, Teorik ve Pratik Yönleriyle İdarenin Kusursuz Sorumluluğu, Ankara, Adil Yayınevi, s.134-136; **Karavelioğlu, Celâl** (2001) İdari Yargılama Usulü Kanunu, C:I, 5. Baskı, Ankara, Kendi yayını, s.208; **Çağlayan, Ramazan** (2017) İdari Yargılama Hukuku, 9. Baskı, Ankara, Seçkin, s.882 vd.; **Armağan, Tuncay** (1997) İdarenin Sorumluluğu ve Tam Yargı Davaları, Ankara, Seçkin Kitabevi, s.195; **Kalabalık, Halil** (2009) İdari Yargılama Hukuku, 3. Baskı, Konya, Sayram, s.217; **Tan, Turgut** (2015) İdare Hukuku. 4. Baskı, Ankara, Turhan kitabevi, s.480; **Sancakdar, Oğuz** (2014) İdare Hukuku, Teorik Çalışma Kitabı, 4. Baskı, Ankara, Seçkin, s.838; **Aydın, Muhammed Ali** (2016) İdarenin Hizmet Kusurundan Doğan Sorumluluğu, Ankara, Adalet Yayınevi, s.28; **Kaplan, Gürsel** (2018) İdari Yargılama Hukuku, 3. Baskı, Bursa, Ekin Kitabevi, s.290.

gerçekleşmiş, kesin, hukuken korunan bir menfaate yönelik ve parayla ölçülebilir bir zarar olmalıdır.<sup>4</sup> Son olarak meydana gelen zarar ile idarenin fiili arasında doğrudan ve uygun illiyet bağı bulunmalıdır.<sup>5</sup> “*İdare kural olarak, yürüttüğü kamu hizmetiyle nedensellik bağı kurulabilen zararları tazminle yükümlü olup; idari eylem ve/veya işlemlerden doğan zararlar, idare hukuku kuralları çerçevesinde, hizmet kusuru veya kusursuz sorumluluk ilkeleri gereği tazmin edilmektedir.*”<sup>6</sup> Bir istisna olarak doktrinde ve Danıştay içtihatlarında sosyal risk hallerinde illiyet bağı aranmayacağı kabul edilmiştir.<sup>7</sup>

İdarenin hukuki sorumluluğu için bu şartların mevcudiyeti zorunlu ise de yeterli değildir. Bunun için belli olumsuz şartların, yani bulunmaması gereken bazı hâl ve sebeplerin de dikkate alınması lazımdır. Bu çalışmada, Danıştay’ın idarenin kusursuz sorumluluğunu etkileyen haller olarak mücbir sebep, beklenmeyen/umulmayan hâl, zarar görenin davranışı ile üçüncü kişinin davranışı konusundaki yaklaşım ve uygulaması incelenecektir.

## I. GENEL OLARAK İDARENİN HUKUKİ SORUMLULUĞU

Günümüz idare hukukunda idarenin sorumluluğunu doğuran sebepler, kusur sorumluluğu ve kusursuz sorumluluk şeklinde iki esas başlık altında toplanmakta ve adlandırılmaktadır. Tarihi süreçte daha önce ortaya çıkan ve kabul gören idarenin kusura dayalı sorumluluğa ilişkin tek kuram hizmet kusurudur

<sup>4</sup> **Onar, Sıddık Sami** (1966) *İdare Hukukunun Umumi Esasları*, C: III, İstanbul, İsmail Akgün/Hak Basımevi, s.1718; **Esin Yüksel** (1976) *Danıştay’da Açılacak Tazminat Davaları*, İkinci Kitap: Esas, 2.Baskı, Ankara, Güven Matbaası, s.214; **Özgüldür, Serdar** (1996) *AYİM Kararları Işığında Tam Yargı Davaları*, Ankara, Yetkin Yayınevi, s.58,138; **Gözübüyük/Tan**, C: I, s.713; **Gözübüyük, Şeref** (2007) *Yönetmelik Yargı*, 26.Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, s.316; **Günday, Metin** (2017) *İdare Hukuku*, 11.B., Ankara, İmaj Yayıncılık, s.384; **Atay, E.Ethem / Odabaşı, Hasan / Gökcan, H. Tahsin** (2003) *İdarenin Sorumluluğu ve Tazminat Davaları*, Ankara, Seçkin Yayıncılık, s.335; **Atay**, s.685; **Candan**, s.167; **Gözler**, C:II. 1301 vd.; **Çağlayan** (2007), s.138-139; **Armağan**, s. 187; **Tan**, s.480; **Kaplan**, s.292 vd.; **Kalabalık**, s.218; **Sancakdar** (2014), s.838.

<sup>5</sup> **Gözübüyük/Tan**, C: I, s.710; **Gözübüyük**, s.317-322; **Günday**, s.384; **Gözler**, C: II., s.1319; **Özgüldür**, s.61; **Esin**, s.22; **Çağlayan** (2007), s.139 vd.; **Atay**, s.699; **Candan**, s.169 vd.; **Armağan**, s.196; **Tan**, s.481; **Kaplan**, s.295 vd.; **Kalabalık**, s.218; **Sancakdar** (2014), s.838.

<sup>6</sup> Danıştay 15. Daire, E:2015/9957, K:2016/3880 T.30.5.2016, nakleden **Şaşmaz**, s.221.

<sup>7</sup> İdarenin sorumluluğuna ilişkin illiyet bağı teorisi ve özellikle sosyal risk yönünden illiyet bağının aranmamasına yönelik tartışmalar için bkz. **Yıldız, Hayrettin** (2016) ‘İdarenin Sosyal Risk Sorumluluğunda İlliyet Bağı Meselesi’ *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S:116, s.135, K:178.

(faute de service).<sup>8</sup> Çalışmada kusursuz sorumluluğu etkileyen haller gerek metin içinde yer geldikçe hizmet kusuruyla karşılaştırılacağından, gerek ek tablonun bütünlüğü açısından, önce kısaca idarenin kusur sorumluluğuna değinilecektir

## A. İDARENİN KUSUR SORUMLULUĞUNUN ESASLARI

Hizmet kusuru kavramı, genel anlamıyla bir kamu hizmetinin kuruluşunda, düzenlenmesinde veya işleyişinde bir aksaklık, eksiklik veya bozukluğu ifade etmektedir.<sup>9</sup> Bu bağlamda, hizmet kusuru teşkil eden hallerin, genel olarak hizmetin kötü işlemesi,<sup>10</sup> hizmetin geç işlemesi<sup>11</sup> ve hizmetin hiç işlememesi<sup>12</sup>

<sup>8</sup> Genel olarak idarenin sorumluluk esasları ve hizmet kusuruna dayanan sorumluluğunun tarihi ve hukuki gelişimi evreleri ile günümüzdeki durumu hakkında geniş bilgi için bkz. **Ozansoy, Cüneyt** (1989) 'Tarihsel ve Kuramsal Açından İdarenin Kusurdan Doğan Sorumluluğu' (Yayımlanmamış doktora tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, s.40 vd.; **Atay**, s.701, 730; **Çağlayan** (2007), s.49. vd. ve (2017), s.625 vd.; **Kaplan**, s.271 vd.

İdarenin sorumluluğu alanında, hizmet kusurunu kabulde dönüm noktası teşkil eden karar Fransız Uyuşmazlık Mahkemesi'nin 24 Mayıs 1993 tarihli *Blanco* kararıdır. Bu karar, devletin emanet usulüyle işlettiği bir bütün işletmesinde çalışan işçilerin kullandığı vagonetin küçük bir çocuğu sakatlamasından dolayı uğranılan zararın hizmet kusurundan dolayı devlet tarafından karşılanması gerektiğine, ancak idarenin bu sorumluluğunun mutlak ve genel olmadığına ilişkindir. Bkz. **Atay / Odabaşı / Gökcan**, s.44.

<sup>9</sup> **Onar**, C:III, s.1695; **Duran, Lütfi** (1974) Türkiye İdaresinin Sorumluluğu, Ankara, TODAİE Yayınları, s. 26; **Günday**, s.369; **Gözübüyük/Tan**, C:I, s.679; **Gözübüyük**, s.286; **Anayurt, Ömer** (1989) 'İdarenin Kusura Dayalı Sorumluluğu' (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.; **Atay / Odabaşı / Gökcan**, s.56 ve 71; **Özgüldür**, s.66 vd.; **Esin**, s.27; Bahtiyar **Akyılmaz/Sezginer/Kaya**, s.112; **Atay**, s.730; **Ozansoy**, s.266-267; s **Yayla, Yıldızhan** (2009) İdare Hukuku, İstanbul, Beta Yayıncılık, s.361; **Çağlayan** (2007), s.133; **Kalabalık**, s.195; **Tan**, s.465; **Sancakdar** (2014), s.838; **Karavelioğlu**, s.211; **Aydın**, s.91; **Çatak İrz, Betül** (2011) Sağlık Hizmetlerinden Kaynaklanan Zararlardan Doğan İdarenin Sorumluluğu, Ankara, Adalet yayınevi, s.22. Hizmet Kusurunun en geniş ve açık tanımı için bkz. **Sarıca, Ragıp** (1949) 'Hizmet Kusuru ve Karakterleri' İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C:XV, S:4, İstanbul, s.858; **Sancakdar, Oğuz** (2018), İdari Yargılama Hukuku: Genel Esaslar, İzmir, Kendi yayını, s.187.

<sup>10</sup> Örnek Danıştay kararları: İdarece disiplin cezası da verilen dış tabibinin ikaza rağmen yanlış dişi çekmesi (10.Daire, E:2007/6322, K:2010/5981, T:13.7.2010.), doğum hizmeti veren sağlık kurumunda ultrasonografi sistemi bulunmamasından dolayı çocuğun özürlü doğması (DİDDGK, E:2007/2113, K:2011/1468, T:24.11.2011.), kişiye işkence yapılması (10.Daire, E:1996/8578, K:1998/1734, T: 29.4.1998), kararlar için bkz. **Aydın**, s.11 vd.

<sup>11</sup> Örnek Danıştay kararları: Projesine dahil olduğu sulama kanalının inşasındaki gecikmeden dolayı sulama yapamamaktan doğan zarar (10.Daire, E:1996/1291, K:1997/5565, T:9.12.1997.), eylemlerin geç bastırılması sonucu Madımak otelinin yakılması (10.Daire, E:1994/7359, K:1995/3559, T:12.7.1995), hastanede 45 dakika gecikmeyle gerçekleşen müdahale sonucu hastanın ölümü (10.Daire, E:2001/3789, K:2001/487, T:13.12.2001).

<sup>12</sup> Örnek Danıştay kararları: Yolun daraldığına ve uçurum bulduğuna dair trafik işaret levhası konulmaması (8.Daire, E:2004/672, K:2004/1829, T:15.4.2004.), yıkım kararını gerçekleştirmeyen belediye yüzünden ruhsata aykırı yapıyı satın alıp yerleşmek durumunda kalma (6.Daire, E:2011/8609, K:2012/2662, T:23.5.2012), dolan Kızılırmak yatağı ağzının temizlenmesi sonucu su taşkınyından zarar görme ( 10.Daire, E:2009/6921, K:2013/4338, T:13.5.2013).

şeklinde ortaya çıktığı kabul edilmektedir.<sup>13</sup> Danıştay'a göre, "Anayasanın 125. maddesinde, idarenin kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararları ödemekle yükümlü olduğu hükme bağlanmıştır. İdarenin yürütmekle yükümlü olduğu bir hizmetin kuruluşunda, düzenlenişinde veya işleyişindeki nesnel nitelikli bozukluk, aksaklık veya boşluk olarak tanımlanabilen hizmet kusuru; hizmetin kötü işlemesi, geç işlemesi veya hiç işlememesi hallerinde gerçekleşmekte ve idarenin tazmin yükümlülüğünün doğmasına yol açmaktadır."<sup>14</sup>

Hizmet kusurunun nitelikleri, buna bağlı olarak da kusur sorumluluğunun karakteristik özellikleri şunlardır: Asli, bağımsız, genel, anonim ve elastiki/değişken olma.<sup>15</sup>

Danıştay'a göre, olayın meydana geliş şekli ve zararın niteliğine göre (önce) idarenin hizmet kusuru olup olmadığı araştırılmalı, yoksa kusursuz sorumluluk ilkelerinin uygulanıp uygulanmayacağı incelenmeli, tazminata hükmederken her halde sorumluluk sebebi gösterilmelidir.<sup>16</sup>

## B. İDARENİN KUSURSUZ SORUMLULUĞUNUN ESASLARI

### 1. Genel Olarak

Gerek sınai ve teknik gelişmeler ve sosyo-ekonomik şartlardaki değişimler, gerekse kusur esasının mahiyetinden kaynaklanan (ispat güçlüğü, yetersizlik, orantısızlık, sosyal ahlak temelinin zayıflaması gibi) olumsuzluklar, kusursuz sorumluluk esasının doğmasına ve gelişmesine yol açmıştır. Temelini adalet idesi oluşturmakla beraber kusursuz sorumluluğun sebep ve dayanakları hakkında çeşitli teorik görüşler ileri sürülmüştür.<sup>17</sup> İdari risk (hasar/tehlike) ilkesinden sonraki kuramları kamu külfetleri karşısında eşitlik şeklinde toplamak

<sup>13</sup> Geniş bilgi için bkz. **Gözübüyük**, s.287 vd. Ayrıca yukarıda belirtilen kaynaklar.

<sup>14</sup> Danıştay 10.Daire, E:2007/6322, K:2010/5981, T:3.07.2010. Bunun gibi, 10.Daire, 2002/7475, K: 2003/5193, T:16.12.2003; 10.Daire, E:2005/7545, K:2007/5333, T:20.11.2007. "İdarenin tesis etmiş olduğu bir işlemin yargı yerleri tarafından hukuka aykırı olduğuna karar verilmesi durumunda, idarenin işleyişindeki aksaklık kamu hizmetinin kötü işlemesi olarak değerlendirilecek ve idarenin hizmet kusurunun olduğu kabul edilecektir", Danıştay13.Daire, E:2011/2603, K:2011/3886, T:20.09.2011.

<sup>15</sup> **Özdemir, Necdet** (1963) Hizmet Kusuru Teorisi ve İdarenin Sorumluluğu, Ankara, Ankara İktisadi ve İdari İlimler Akademisi Yayını, s.28 vd.; **Duran**, s. 47; **Özgüldür**, s.69; **Atay**, s.733 vd.; **Anayurt**, s.48 vd.; **Armağan**, s.18; **Yayla (2009)**, s.361-363; **Akyılmaz/ Sezginer/ Kaya**, s.112; **Kalabalık**, s.196; **Sancakdar** (2014), s.847-848; **Karavelioğlu**, s.207; **Çatak Irız**, s.24 vd.; **Aydın**, s.94 vd.

<sup>16</sup> Danıştay 10. Daire, E:1997/721, K:1999/5266, T:20.10.1999, Legalbank Elektronik hukuk bankası

<sup>17</sup> Kusursuz sorumluluğun esasına ilişkin hasar, sebepsiz iktisap, hakkaniyet, nesafet, hukuki müsavat, sosyal hasar, imkan ve fırsat eşitliği, idari risk, tehlikelilik, yükümlülüklerde eşitlik,

mümkündür. Zira, hepsinin de ortak noktası, idarenin kusur oluşturmayan ve tehlikelilik taşımayan davranışından kaynaklanan zararın denkleştirilmek suretiyle telafisidir. Bir diğer ifadeyle, kamu külfetleri karşısında eşitliğin bozulmasından doğan olumsuzluğun giderilmesidir.

Fransız idare hukuku öğretisinde kusursuz sorumluluğunun sistemleştirildiği ve bu sistem çerçevesinde idari risk ve kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkelerinin sorumluluk sebebi olarak kabul edildiği ifade edilmektedir.<sup>18</sup> Türk idare hukukunda belli bir sistemin kabul edildiği söylenemez. Buna karşılık, bazı yazarlar Fransız öğretisindeki sistemin Türk idare hukukunda da uygulanmasının gerektiği düşüncesindedir.<sup>19</sup> Bununla beraber Türk idare hukukunda da kusursuz sorumluluk, esas itibarıyla idari risk (tehlike) ve kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkelerine dayandırılmaktadır.<sup>20</sup>

## 2. Risk/Tehlike İlkesi

Hasar veya tehlike ilkesi de denilen risk sorumluluğu, idarenin tehlikeli bir faaliyeti yürütmesinden veya böyle bir kuruluşa sahip olmaktan dolayı kişilere verilen zararlardan sorumluluk olarak ifade edilmektedir.<sup>21</sup> Başlangıçta sadece tehlikeli araç, yöntem ve faaliyetlere ilişkin olan risk ilkesi zamanla genişleyerek mesleki risk ve hatta sosyal riski de kapsamına almıştır.<sup>22</sup> Bu sorumluluk

fedakarlığın denkleştirilmesi, adalet, kamu külfetleri karşısında eşitlik gibi kuramsal görüşlerle ilgili toplu bir açıklama için bkz. **Özgüldür**, s.84.

<sup>18</sup> Fransız öğretisindeki kaynaklar için bkz. **Çağlayan** (2007), s.255, dp.34. ve (2017), s.655, dp.278.

<sup>19</sup> **Gözler**, C: II, s.1164; **Çağlayan** (2007), s.255. **Düren**'e göre idarenin kusursuz sorumluluğunu "tehlike (risk) ilkesi" ve "Fedakarlığın denkleştirilmesi ilkesi" ya da Fransız kaynaklı ifade olan ve hukukumuzda da kullanılan "kamu yükümlülükleri önünde eşitlik ilkesine" dayandırmak yeterlidir. Bkz. **Düren, Akın** (1979) İdare Hukuku Dersleri, Ankara, Sevinç Matbaası, s.311.

Bu iki ilkenin Türk İdare Hukukunda en çok uzlaşılınlar olduğu belirtilmektedir, **Özgüldür**, s.86.

<sup>20</sup> **Gözbüyük**, s.304; **Günday**, s.330; **Çağlayan** (2017), s.655; **Akyılmaz / Sezginer/ Kaya**, s.115; **Tan**, s.473; **Sancakdar** (2014), s.854 ve (2018), s.193. Kusursuz sorumluluğu bu iki ilkeye dayandıran **A. Yayla**'ya göre kamu külfetleri karşısında eşitlik ana ilke olup risk ilkesini içerir. **A.Yayla**, s.30.

Farklı bir ayırım için bkz. **Karavelioğlu**, s.253-254; **Yıldırım, Turan** (2008) İdari Yargı, İstanbul, Beta Yayıncılık, s.264. **Kaplan**, s.282.

<sup>21</sup> **Gözbüyük/Tan**, C: II, s.686; **Atay**, s.781; **A. Yayla**, s.31-32; **Kalabalık**, s.211; **Sancakdar** (2018), s.193.

<sup>22</sup> **Kaplan**, s.282. Sosyal risk ilkesi genellikle risk ilkesini bağlamında ele alınmakla birlikte kusursuz sorumluluğun üçüncü bir ilkesi olarak da değerlendirilebilmektedir: **Akyılmaz/Sezginer/Kaya**, s.117.

ilkesinin karakteristik özellikleri, riskin istisnai (olağanüstü ve özel)<sup>23</sup> ve zararın olağan dışı ağırlıkta<sup>24</sup> olmasıdır. Danıştay'a göre, "İdare Hukuku ilkeleri ve Danıştay'ın yerleşik içtihatlarına göre, zarar gören kişinin hizmetten yararlanan durumda olduğu ve hizmetin riskli bir nitelik taşıdığı hallerde, idarenin tazmin yükümlülüğünün doğması için, zararın, idarenin ağır hizmet kusuru sonucu meydana gelmiş olması gerekmektedir. Bünyesinde risk taşıyan hizmetlerden olan sağlık hizmetinden yararlananın zarara uğraması halinde, bu zararının tazmini, ancak idarenin ağır hizmet kusurunun varlığı halinde mümkün olabilecektir."<sup>25</sup>

Risk sorumluluğu, hizmet kusuruna dayanan sorumluluğu tamamlayıcı niteliktedir. Bunun anlamı, zararın hizmet kusuru veya sosyal güvenlik sisteminde ya da bir yasa hükmüyle karşılanması halinde, risk sorumluluğu ilkesine müracaat edilemeyeceği demektir.<sup>26</sup> Kusursuz sorumluluğun bir türü olarak risk sorumluluğunda kusur aranmaz. Ancak bu idarenin mutlak surette kusursuz olması gerektiği anlamına gelmemektedir. Tehlikenin bertaraf edilmesi için gerekli tedbirleri almayan idare kusurlu varsayılmakta ve kusursuzluğunu ispatlamasına imkân tanınmamaktadır.<sup>27</sup>

Danıştay'a göre, tam yargı davalarında, öncelikle zarara yol açtığı öne sürülen idari işlem veya eylemin hukuka uygunluğunun denetimi esastır. Aynı olayda hem kusur, hem de kusursuz sorumluluk ilkesine dayanılarak idarenin tazmin sorumluluğuna gidilmesi hukuken mümkün değildir.<sup>28</sup> Bu nedenle olayın oluşumu ve zararın niteliği dikkate alınarak önce hizmet kusuru araştırılmalı, hizmet kusuru yoksa kusursuz sorumluluk ilkesinin uygulanıp uygulanamayacağı incelenmek suretiyle idarenin tazmin sorumluluğunun belirlenmesi gerekmektedir.<sup>29</sup> Son zamanlara ilişkin bir karara göre; "Tam yargı davalarında,

<sup>23</sup> Gözübüyük/Tan, C: II, s.686; Çağlayan (2007), s.25, T. Yıldırım, s.264.

<sup>24</sup> Çağlayan (2007), s.257; T. Yıldırım, s.264.

<sup>25</sup> DİDDGK, 24.11.2011, 2007/2113, K: 2011/1468.

<sup>26</sup> Gözler, C: II, s.1169; Çağlayan (2007), s.257.

<sup>27</sup> Gözler, C: II, s.1171; Çağlayan (2007), s.258.

<sup>28</sup> Sancakdar (2014), s.861.

<sup>29</sup> Bu itibarla, idare mahkemesince, davalı idarenin tazmin sorumluluğu belirlenirken hem hizmet kusuru ilkesine, hem de kusursuz sorumluluk ilkesine dayanılmayacağı hakkında, Danıştay 10.Daire, E:1995/53, K:1996/1913, T:10.04.1996. Bunun gibi, 10.Daire, E:1997/721, K:1999/5266, T:20.10.1999; 10.Daire, E:1996/9012, K:1997/6164, E:25.12.1997.



*öncelikle zarara yol açtığı öne sürülen idari işlem veya eylemin hukuka uygunluğunun denetlenmesi esas olduğundan, olayın oluşumu ve zararın niteliğinin irdelenip, idarenin hizmet kusuru olup olmadığının araştırılması, hizmet kusuru yoksa kusursuz sorumluluk ilkelerinin ya da daha ayrı bir anlayış ve amaçtan kaynaklanan sosyal risk ilkesinin uygulanıp, uygulanmayacağı belirlenmesi, tazminata hükmedilirken de herhalde sorumluluk sebebinin açıkça belirtilmesi gerekmektedir.*<sup>30</sup>

Danıştay'ın risk/tehlike esasına ilişkin kararlarına gelince, yabancı olduğu sanılan bir uçağa uçaksavar toplarından atılan mermilerden biri havada patlamayarak Haliçteki bir fabrikanın üstüne düşmesi;<sup>31</sup> kopan elektrik telinin murislerinin üzerine düşerek ölümüne sebebiyet vermiş olması<sup>32</sup> örnek verilebilir. Danıştay, Doğubeyazıt ilçe merkezinde çıkan kavgaya müdahale eden polis panzerinin fren tertibatının arızalanması nedeniyle kaldırılma çıkıp bir kişiye çarparak ölümüne neden olması sonucu bu kişinin mirasçıları tarafından açılan davada, kusursuz sorumluluk ilkesi uyarınca davacıların zararının karşılanması gerektiğine hükmeden idare mahkemesi kararını hukuka uygun bularak onamıştır.<sup>33</sup>

Danıştay illiyet bağıını geniş tuttuğu bir kararda; “*Davacılar murisinin bir kamu hizmetini yerine getirdiği sırada yaşamını yitirmesi nedeniyle idarece yürütülen hizmet sırasında öldüğü, dolayısıyla ölüm olayı ile idarece yürütülen hizmet arasında nedensellik bağı bulunduğu görülmektedir.*” denilmektedir.<sup>34</sup>

Risk ilkesinin özel bir uygulanma şekli mesleki risk ilkesidir. Kamu görevlilerinin yürüttükleri hizmet sebebiyle karşılaştıkları tehlikeli durumlar sebebiyle uğradıkları zararın tazmini, mesleki risk esası kapsamında kabul edilir.<sup>35</sup>

<sup>30</sup> Danıştay 15.Daire, E:2013/4226, K:2016/2798, T:22.4.2016, nakleden bkz. **Şaşmaz**, s.222. Bu çerçevede Danıştay'ın ilk derece mahkemesi öncelikle idarenin kusuru olup olmadığını tespit etmeksizin verdiği iptal kararı olarak bkz. Danıştay 15.Daire, E:2013/4524, K: 2016/3302, T:9.5.2016, nakleden **Şaşmaz**, s.222.

<sup>31</sup> Danıştay 6. Daire, E:1950/1631, K:1952/84, T:17.1.1952.

<sup>32</sup> Danıştay 12. Daire, E:1969/1430, K:1973/609, T:28.2.1973.

<sup>33</sup> 10. Dairesi, E:1999/3888, K:2001/2484, E:19.6.2001.

<sup>34</sup> Danıştay 15.Daire, E:2012/189, K: 2012/7048, T:18.10.2012, nakleden **Şaşmaz**, s.223.

<sup>35</sup> **Gözler**, C.II, s.1194; **Atay**, s.764; **Kaplan**, s.283. Mesleki riskin tehlike ilkesinin meslek kazalarına uygulanması olduğu hakkında, **Sancakdar** (2018), s.194. İdarenin, çalıştırdığı kişile-

Danıştay, bomba imha uzmanı olarak görev yapan polis memurunun, imha etmek için getirilen bombanın patlaması sonucu ölümü olayında, zararın hizmet kusuru ilkesine göre değil, kusursuz sorumluluk ilkesine göre tazmininin gerektiğine karar vermiştir.<sup>36</sup>

### 3. Kamu Külfetleri Karşısında Eşitlik ilkesi

İdarenin yürüttüğü hizmet ve faaliyetlerden dolayı, bazen kamu külfetleri karşısında eşitliğin bozulması mümkündür. İdarenin kamu yararı düşüncesi ile girdiği hizmet ve faaliyetin belli kişi ya da kişileri külfet altına sokması halinde, idarenin kusuru olmasa dahi bunların uğradığı zararın tüm topluma yayılması ve fedâkârlığın denkleştirilmesi gerekir.<sup>37</sup>

Genel kabul, kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesinin diğer sorumluluk esaslarını tamamlayıcı mahiyette olduğu yönündedir. Dolayısıyla, önce hizmet kusuruna, yoksa idari risk ilkesine müracaat edilmeli,<sup>38</sup> bunlar bulunmadığı takdirde zararın kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesine göre tazmininin gerekip gerekmediğine bakılmalıdır. Keza, eşitlik ilkesi kamu düzeninden olduğundan her aşamada resen dikkate alınmak durumundadır.<sup>39</sup> Bu ilkenin diğer bir özelliği, zararın risk ve kazadan kaynaklanmayıp arızı değil daimi nitelik taşıması, yani daha önce öngörülebilir ve faaliyetin doğal sonucu olmasıdır.<sup>40</sup> Kamu külfetleri karşısında eşitliğin bozulmasından dolayı sorumluluğun varlığı için, zararın özel nitelikte ve anormal (belli bir ağırlıkta) olması şarttır.<sup>41</sup>

Marmaray projesi kapsamında inşaat çalışmaları sebebiyle cadde üzerinde bulunan işyerinin zarara uğradığı gerekçesiyle açılan davada Danıştay

---

rin yürütülen faaliyetten bir zarara uğraması halinde kusursuz sorumluluğunun ve bu kapsamda mesleki risk teorisinin kabul ettiği ilk karar, 1885 tarihli *Cames* kararıdır. Bu olayda bir tersanede demir döverken kopan parçanın isabet ettiği eli sakat kalan *Cames* adlı işçinin zararının, idarenin kusuru bulunmasa da tazmininin gerektiğine karar verilmiştir.

<sup>36</sup> Danıştay 10. Daire, E: 1996/3996, K:1997/2544, T:23.06.1997 .

<sup>37</sup> **Gözübüyük**, s.305; **Günday**, s.333; **Atay**, s.775; **Kalabalık**, s.214; **Kaplan**, s.287 vd.; **Sancakdar** (2018), s.194-195.

<sup>38</sup> **Atay**, s.775; **Çağlayan** (2017), s.670. Aksi görüşe göre, kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesi tamamlayıcı değil, daha çok uygulanan ana ilkedir. **A.Yayla**, s.64.

<sup>39</sup> **Gözler**, C: II, s.1243; **Çağlayan** (2007), s.344-345

<sup>40</sup> **Gözler**, C: II, s.1143; **Özgüldür**, s.60.

<sup>41</sup> **Gözler**, C: II, s.1244; **Candan**, s.191; **Atay**, s.721; **Çağlayan** (2007), s.346, **Düren**, s.313; **Kaplan**, s.288. Bu yönde, Danıştay 10.Daire, E2008/188, K:2012/934, T:16.3.2012; Danıştay 10.Daire, E: 2012/4517, K:2015/3682, T:9.9.2015, nakleden **Şaşmaz**, s.222

özel ve olağan dışı maddi zarar bulunmadığı gerekçesiyle davayı reddetmiştir. Danıştay'a göre, "Kamu hizmetinin yürütülmesinin neden ve etkisinden kaynaklanan bir zararın doğmaması için idarece her türlü tedbir alınmasına rağmen, hizmetin doğal ve zorunlu bir sonucu olarak ortaya çıkan, hizmetten yararlananlar yönünden genel ve olağan nitelikteki bir külfetten kaynaklanan zararın, kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesi uyarınca idarece karşılanmasına olanak bulunmamaktadır. Kamu hizmetinin yürütülmesinden kaynaklanan bir zararın, kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesi uyarınca idarece karşılanabilmesi için, uğranıldığı ileri sürülen zararın kamu külfeti olmaktan çıkıp, hizmetten yararlananlar yönünden özel ve olağandışı bir niteliğe dönüşmüş olması gerekir."<sup>42</sup>

#### 4. Sosyal Risk İlkesi

İdari risk ve kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesinin yanı sıra, zamanla savaş, terör ve toplumsal kargaşa doğuran kitle hareketleri gibi olgulardan kaynaklanan ve bunda dahli olmayan kişilere verdiği zararların da tazmininin gerektiği düşüncesi ortaya çıkmıştır. Sosyal risk denen bu sorumluluk ilkesinin en önemli ve ayırt edici özelliği zarar ile idari faaliyet arasında illiyet bağının aranmamasıdır.<sup>43</sup> Zira, zarar idarenin faaliyetinden değil, ona tamamen yabancı olan kişilerin eylemlerinden kaynaklanmaktadır.<sup>44</sup> İdarenin sorumluluğu, zarar idarenin önlemesi gerektiği halde önleyememesinden yahut daha büyük zararların oluşmasına engel olmak için önlemekten çekinmesinden kaynaklanmaktadır. Zarar, bir arada yaşamanın kaçınılmaz sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.<sup>45</sup>

<sup>42</sup> Danıştay 10.Daire, E: 2008/188, K: 2012/934, T:16.03.2012, **Bucaktepe**, s.101

<sup>43</sup> Danıştay'a göre, zarar ile idari faaliyet arasında illiyet bağı kurulamadığı hallerde sosyal risk ilkesi uygulanamayacağından, öncelikle hizmet kusurunun bulunup bulunmadığının, hizmet kusuru yoksa kusursuz sorumluluk esasına göre zararın tazmin edilip edilemeyeceğinin tespiti gerekir. Danıştay 15. Daire, E: 2012/189, K:2012/7048, T:18.10.2012; 10. Daire, E: 2012/3275, K:2015/4623, T:26.10.2015.

<sup>44</sup> **Azrak, Ali Ülkü** (1990) 'İdarenin Toplumsal Muhatara (Sosyal Risk) Kuramına Göre Kusursuz Sorumluluğu' Sorumluluk Hakkında Yeni Gelişmeler – III Sempozyumu, Ankara 12-13 Mayıs 1979, İstanbul, s.136-137; **Akyılmaz, Bahtiyar** (2005) 'Sosyal Risk ve Uygulama Alanı' Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:IX, S:1-2, 2005, s.186; **Özgüldür**, s.89 vd.; **Esin**, s.155; **Çağlayan** (2007), s.304 vd.; **Onar**, C:III.,s.1744; **Atay**, s.765; **Kalabalık**, s.213; **Kaplan**, s.284; **Çoban, Ayşegül** (2003) 'Yargı Kararları Işığında Sosyal Risk İlkesi' Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:11, S:1-2, s.333.

<sup>45</sup> **Akyılmaz**, "Sosyal Risk ve Uygulama Alanı", s.189; **Çağlayan** (2007), s.305-306; **Çıtak, Halim Alperen** (2014) İdarenin Kusursuz Sorumluluğu Bağlamında Sosyal Risk İlkesi, Ankara, Adalet Yayınevi, s.59.

Fransa'da sosyal olaylardan dolayı devletin sorumluluğu özel kanunlarla düzenlenmiştir.<sup>46</sup> Türk hukukunda sosyal risk sorumluluğuna ilişkin genel bir yasal düzenleme bulunmamaktadır.<sup>47</sup> Bununla beraber Türk idare hukuku öğretisinde, genellikle bu zararların sosyal risk ilkesine göre tazmin edilebileceği kabul edilmektedir.<sup>48</sup>

Danıştay içtihadı terör ve kitle olaylarından dolayı uğranılan zararlarla idarenin faaliyet arasında illiyet bağı kurulamasa da zaman zaman hatalı hukuki nitelermeler yapılmış olsa da<sup>49</sup> idarenin sosyal risk ilkesine göre sorumlu tutulabileceği yönünde olmuştur. Doktrinde bu içtihada katılanlar olduğu gibi,<sup>50</sup> gerek illiyet bağı gerek kanuna dayanma noktasında karşı çıkanlar<sup>51</sup> da olmuştur. Bazı yazarların ise Danıştay içtihadını isabetli, fakat yetersiz bulduğu, dolayısıyla kapsamının genişletilmesinin gerektiğini savunduğu görülmektedir.<sup>52</sup>

Danıştay kitle hareketlerinden dolayı idarenin bazen kusur veya kusursuz sorumluluğuna, bazen de sorumsuzluğuna karar vermektedir.<sup>53</sup> Yüksek mahkeme, vuku bulması beklenmemekle birlikte, somutuna bakıldığında ön-görülmesi veya önlenmesi mümkün sosyal olaylarda idarenin tedbir almamasını hizmet kusuru olarak kabul etmiştir.<sup>54</sup> Terör eylemleri ile ilgili olarak ise,

<sup>46</sup> Fransa'da kitle hareketleri sebebiyle uğranılan zararın tazmini için 1983 tarihli kanun çıkarılmıştır. Ayrıca terörist eylemlerden doğan zararların tazmini için yine yasayla 1986 tarihli ve 86-1020 sayılı Fon kurulmuştur. Bu Kanunlar hakkında bkz. **Gözler**, C.II, s.1213 vd.; **Çağlayan** (2007), s.307; **Çıtak**, s.109 vd., 122.

<sup>47</sup> Türkiye'de 3634, 2330, 2629, 6684 (1656 tarihli) ile 3338 (1992 tarihli) yasalar mevcut ise de, bunlar ya kamu görevlilerine yönelik, ya da belli bir olay ve yer için yapılmış özel düzenlemelerdir. Nitekim bunlar mesleki risk çerçevesinde ele alınmaktadır (**Atay**, s.565). Bununla beraber 2004 tarih ve 5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun'la terörden doğan zararlarla ilgili genel bir düzenleme yapılmış bulunmaktadır.

<sup>48</sup> **Azrak**, Sosyal Risk, s.136 vd.; **Esin**, s.155; **Onar**, C: III, s.1744; **Özgüldür**, s.89; **Atay**, s.765; **Yaşar, Hasan Nuri** (2008) 'İdarenin Hukuki Sorumluluğu Üzerine Düşünceler' İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C: LXVI, S:1, 2008, s.591-592.

<sup>49</sup> Bu konudaki örnekler için **Gözler**, C: II, s. 1215 vd.; **Çağlayan** (2007), s.319; **Yıldız**, s.158 vd.

<sup>50</sup> **Azrak**, Sosyal Risk, s.141 ve 145; **Esin**, s.155, 213, 246; **Onar**, C:III, s.1744.

<sup>51</sup> Farklı gerekçelerle, **Gözler**, C:II, s.1219, 1228 vd; **Günday**, s.782. İchtihadın Anayasa aykırı olduğu görüşünde, **Akyılmaz**, Sosyal Risk İlkesi, s.188.

<sup>52</sup> **Atay/Odabaşı/Gökcan**, s.108; **Atay**, s.746-747; s.218. Danıştay içtihadına yönelik tartışmalar ve içtihadın muhtemel saik ve sebepleri için bkz. **Yıldız**, s.168-177.

<sup>53</sup> **Gözler**, C: II, s.1215; **Özgüldür**, s.92; **Armağan** s.165; **Çağlayan** (2007), s.312.

<sup>54</sup> Örneğin, Danıştay, Sivas'taki Madımak Otel'i'nin yakılması (10. Daire, E:1995/8705 K:1996/5757, T:2.10.1996, nakleden **Bal/Şahin/Karabulut**, s. 29-30), Kadıköy meydanındaki gösteride işyerinin hasara uğraması (10. Daire, E:1999/3194, K:2001/2174, T:7.6.2001, nakleden **Bal/Şahin/Karabulut**, s. 29-30), 1996 yılı 1 Mayıs kutlamalarında çıkan arbede (10. Da-

Danıştay'ın 1990'dan sonra sosyal risk ilkesi uyarınca idarenin kusursuz da olsa tazmin sorumluluğunun bulunduğu hükmetmeye başladığı belirtilmektedir.<sup>55</sup> Bununla birlikte, bazı kararlara işaretle,<sup>56</sup> terör eylemlerinden ve diğer toplumsal olaylardan kaynaklanan zararlarda Danıştay'ın idarenin sorumluluğunu kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesine dayandırdığı değerlendirilmiştir.<sup>57</sup>

#### 2004 yılında 5233 sayılı Terör Ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılması

Hakkında Kanun'un yürürlüğe girmesiyle,<sup>58</sup> sosyal risk içtihadî bir sorumluluk ilkesi olarak görülmekten çok, klasik sorumluluk esasları çerçevesinde uygulanmaya başlanmıştır.<sup>59</sup> Bu sebeple sosyal risk ilkesinin tarihe karıştığı yorumu dahi yapılmıştır.<sup>60</sup> Danıştay'ın da yerel mahkemenin sosyal risk ilkesine dayanarak tazminata hükmettiği durumlarda, daha çok hizmet kusuru veya kusursuz sorumluluğa dayanılması gerektiği gerekçesiyle kararları onadığı

---

ire, E:1999/1648, K:2000/5119, T:11.10.2000, nakleden **Bal/Şahin/Karabulut**, s.38) olaylarında hizmet kusurundan dolayı tazminata hükmetmiştir. Ayrıca bkz. Danıştay 12. Daire, E:1968/137, K:1968/1526, T:29.6.1968; 12. Daire, E:1968/233, K:1969/1770, T:10.11.1969; 12. Daire, E:1968/1045, K:1970/91, T.20.1.1970, Kararlar için bkz. **Esin**, s.60-64.

<sup>55</sup> **Gözler**, C:II, s.1223 vd.; **Akılmaz**, Sosyal Risk İlkesi, s.195; **Çağlayan** (2007), s. 321 vd.; **Çıtak**, s.59, 65, 80. Danıştay'ın idarenin kusursuz sorumluluğuna hükmettiği 1990'dan sonraki uyuşmazlıklara örnekler: 10.Daire, E1992/3372, K.1993/3777, T:13.10.1993, DD, S.89, s.582; 10.Daire, E: 1994/1682, 1995/4526, T:9.9.1995, DD, S.91, s.1137; 10.Daire, E: 566/5746, T:16.11.1995, DD., S.91, s.1135; 10.Daire, E: 1995/1102, K:1996/5774, T:4.10.1996, DD, S.53,s.530; 10.Daire, E: 9012/6164, T:25.12.1997, DD, S.96 s.617; 10.Daire, E: 1996/10146, K:1998/1091, T:20.12.1998, DD, S.98, s.573; 10.Daire, E:1996/9677-1998/4696, T:1.10.1998, **Bal/Şahin/Karabulut**, s.577-578; 10.Daire, E:1999/2162, K.2000/5120, T.11.10.2000, **Yaman**, s.727-728; 10.Daire, E:2001/ 855, K:2001/4236, T:3.12.2001, **Atay/Odabaşı/Gökcan**, s.514-515; DİDDK, E:2003/57, 2005/237, T.14.4.2005, **Yaman**, s.715-716. Başka kararlar için bkz. Yıldız, s.163-168

<sup>56</sup> Bu doğrultuda, Danıştay 12.Daire, 31.12.1970, E.1970/1806,1971/7282, **Esin**, s.158 vd.; 10. Daire, E:1994/1682, K:1995/4256, T:9.10.1995; 10. Daire, E.1995/566, K:1995/5746, T:16.11.1995; 10. Daire, E:1996/9012, K:1997/6164, T: 25.12.1997; 10. Daire, E:1999/2162, K:2000/5120, T:11.10.2000, Bu ve benzeri kararlar için bkz. **A.Yayla**, s.81, dp.231

<sup>57</sup> **A. Yayla**, s.81, 82, 83 vd.

<sup>58</sup> 5233 sayılı Kanunun kapsamı ve uygulaması hakkında geniş bilgi için bkz. **Çıtak**, 136-152; **Kaplan**, s.285-287; **Sancakdar** (2018), s.195-197; **Gözler**, C.II, s.1240-1241.

<sup>59</sup> Doktrinde, yasal düzenleme sonrası Danıştay'ın sosyal risk yaklaşımını neredeyse tamamen terk ettiği ve klasik sorumluluk anlayışının "güvenli çizgilerinin gerisine çekildiği" belirtilmektedir. **Çıtak**, s.559, s.150-151

<sup>60</sup> **Köksal, Mustafa** (2010) 'Sosyal Risk İlkesi Tarih mi Oluyor?' Terazi Hukuk Dergisi, Y.5, S: 42, s. 100, 105.

görülmektedir.<sup>61</sup> Bununla beraber, zararların 2004 sayılı Kanuna göre tazmin edilemediği hallerde, terörden başka sosyal olayları da kapsamı sebebiyle içtihadi bir sorumluluk esası olarak sosyal risk ilkesine başvurulabileceği kabul edilmelidir.<sup>62</sup> Nitekim 2003 yılında İstanbul İngiltere konsolosluğu önünde bomba patlatılması sonucu uğranılan kayıpların sosyal risk ilkesi uyarınca tazmini için açılan davada, idare mahkemesi maddi ve manevi tazminat ödenmesine karar vermiştir. Kararın, 5233 sayılı Kanunda sadece maddi tazminat öngörüldüğü ve diğer gerekçelerle temyizi üzerine, Danıştay 10. Dairesi “*anılan Yasanın uygulama alanının yalnızca terör nedeniyle ‘sosyal risk ilkesi’ uyarınca tazmini mümkün olan uyuşmazlıklarla sınırlı bulunduğu, bu Yasanın yürürlüğe girdiği tarihten sonra yargısal içtihat yoluyla sosyal risk ilkesinin uygulanmasının mümkün olmadığı*”nı, ancak davacı idarelerin hizmet kusuru veya kusursuz sorumluluğunun araştırılmasının gerektiğini belirterek kararı bozmuştur. İdare mahkemesinin bozma kararına karşı direnmesi üzerine uyuşmazlığı inceleyen DİDDK, “*İdarenin kusura dayalı ya da kusursuz sorumluluğu yanında, Anayasanın öngördüğü sosyal hukuk devleti anlayışına uygun olarak ve bu temel üzerinden, kolektif sorumluluk anlayışı çerçevesinde bilimsel ve yargısal içtihatlar ile geliştirilen sosyal risk ilkesi*” gereğince terör olaylarını önlemekle yükümlü olduğu halde idarece önleyemeyen zararların topluma pay edilmesi suretiyle tazmininin hakkaniyet gereği olduğu gibi sosyal devlet ilkesine de uygun düşeceğini belirterek, maddi zararların yanında 5233 sayılı Kanun uyarınca karşılanmayan manevi zararların da tazminin gerektiği gerekçesiyle idare mahkemesinin ısrar kararını oyçokluğuyla onamıştır.<sup>63</sup>

<sup>61</sup> Danıştay 10.Daire, E:1999/5543, K:2001/4030, T:21.11.2001; 10.Daire, E:2006/7309, K:2009/4696, T:22.5.2009; 10.Daire, 29.1.2007, E:20004/7285, K:2007/1223, DD, S.115, S.332, bu ve benzeri diğer kararlar için bkz. **Çıtak**, s.150-151, dp.133; **Köksal**, s.102-103.

<sup>62</sup> Bu görüşte, **Çıtak**, s.151-152.

<sup>63</sup> DİDDK, E:2015/2933, K:2016/32610, T:18.2.2016, Legal Hukuk Bankası. Aynı yönde bkz. Danıştay 15. Daire, E:2014/6162, K:2014/9484, T:11.12.2014, **Çağlayan** (2017), s.667-668; Danıştay 15. Daire, E:2017/1296, K:2017/5420, T:11.10.2017, Legal Hukuk Bankası. Sosyal risk ilkesinin, terör olaylarına ilişkin olarak 5233 sayılı Kanunla kanunlaşması karşısında, sosyal risk ilkesine dayalı maddi tazminat istemlerinin bu Kanun çerçevesinde karara bağlanması gerektiği; bununla beraber 5233 sayılı Kanun, sosyal risk ilkesi dışında, nedensellik bağına dayalı, hizmet kusuru veya kusursuz sorumluluk sebepleri nedeniyle 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 13. maddesine göre tam yargı davası açılmasına engel oluşturmadığı hakkında, Danıştay, 15.Daire, E: 2016/100067, K:2017/1422, T: 29.3.2017, Legal hukuk bankası.

Danıştay'ın yasal düzenlemelerin hemen öncesinde ve sonrasındaki bazı kararlarında, patlayıcı maddelerin infilakından kaynaklanan zararlardan dolayı idareyi sorumlu tutarken sosyal risk ilkesi yerine hizmet kusurunu kabul ettiği görülmektedir.<sup>64</sup> Bir çocuğun karakol önündeki mevziin güvenliği için döşenen mayına basması sonucu sakatlandığı olayda ise, zararın sosyal risk esasına göre tazminine karar veren idare mahkemesi kararını temyizden inceleyen Danıştay, idarenin hizmet kusurunun söz konusu olmadığı gibi illiyet bağı bulunduğundan sosyal riskten söz edilemeyeceğini, idarenin kusursuz sorumluluğu gereği tazminat ödenmesi gerektiğini belirterek farklı gerekçeyle kararı onamıştır.<sup>65</sup>

Sosyal riski hizmet kusuru veya kusursuz sorumluluk türü kabul edenler olduğu gibi, bu gibi hallerde kusurun hiç tartışılmaması gerektiğini ya da aslında idarenin hiçbir sorumluluğu bulunmadığını savunanlar da vardır.<sup>66</sup> Toplumsal olaylardan doğan zararların kusursuz sorumluluk esasına göre idarece tazmininin ağır bir yük teşkil edeceği düşünülüyorsa en azından kusur karinesi esasının benimsenmesi gerektiği ifade edilmektedir.<sup>67</sup> Sosyal riski, toplumsal tehlikelilik olarak ele alan YAYLA, illiyet bağı olmamasına karşılık ortada bireysel ve olağan dışı zararın bulunması ikileminin “hakkaniyet ölçüsünde” idareyi kusursuz sorumlu tutmakla giderilebileceğini savunmaktadır.<sup>68</sup> Doktrinde sosyal risk hallerinde idarenin hizmet kusurunun karine derecesinde mevcut olduğu gibi, hizmet kusurunun uygulamada giderek anonim ve nesnel bir içerik

<sup>64</sup> Askeri tesisleri yakın arazide bulunan roketatar mermisinin infilakı (Danıştay 10. Daire, E: 2005/8677, K:2006/5734, T:15.10.2007) ve çöp kutusuna konulan bombanın patlaması sonucu (Danıştay 10.Daire, E:, 1999/5543, K:2001/4030,T:21.11.2001) verilen zararlarda, sosyal risk ilkesine dayanan idare mahkemesinin kararı, sosyal riskin değil hizmet kusurunun esas alınması gerektiği şeklindeki farklı gerekçeyle onanmıştır. Bu doğrultuda, Danıştay 10.Daire, E: 2006/7309, K:2009/4696, T:22.5.2009; Danıştay 10.Daire, E: 2006/2008, K:2009/2238, T:25.3.2009, (Kararlar için bkz. **Köksal**, s.100-103).

<sup>65</sup> Dnş 10.Daire, E: 2001/4795, K:2003/696, T:25.2.2003, **T. Yıldırım**, s.264-266. **Akyılmaz** bu kararı, “Danıştay’ın eylem ile zarar arasında nedensellik bağı bulunmamasına rağmen, idarenin dışındaki kişilerin, nesnelere ya da vakıaların sebep olduğu zararlardan idarenin sorumlu olabileceğini düşünmesi, idari sorumluluğun ‘tek yasal dayanağı’ olarak nitelendirilen Anayasa 125. Madde hükmüne aykırıdır. Başka bir ifadeyle yasal dayanaktan yoksundur. Sosyal riski, başkalarının eylemlerinden doğan zararlardan dolayı idarenin kusursuz sorumluluğu olarak tanımlayan anlayış burada ‘zarara neden olan eylem ya da işlem, idarenin eylemi ya da işlemi değilse, neden idare sorumludur?’ sorusuna tatmin edici cevap verememektedir.” şeklinde eleştirmektedir. **Akyılmaz**, Sosyal Risk ve Uygulama Alanı, s.184.

<sup>66</sup> Bu tartışmalar ve görüş sahipleri için bkz. **Çoban**, s.333.

<sup>67</sup> **Duran**, s.43.

<sup>68</sup> **Yayla** (2009), s.369.

kazanarak illiyet bağının genişlediği ve esasen bu zararların neredeyse tamamının aslında idarenin hizmet kusurunu da kapsadığı; bu itibarla, sosyal riskin teorik olarak da kusur sorumluluğunun özel bir türü sayılabileceği ifade edilmektedir.<sup>69</sup> Dolayısıyla önce asli sorumluluk sebebi olan hizmet kusuruna başvurulmalı, idarenin kusuru yoksa kusursuz sorumluluk esası uygulanmalıdır.<sup>70</sup>

Danıştay'ın davacıların yakınının arpa-buğday ekili tarlasındaki hasadı kaldırmak amacıyla tarlasına doğru kamyonla seyrettiği sırada, yola döşenen mayına çarpması sonucu hayatını kaybettiği olayda, zararın sosyal risk ilkesince tazminine karar veren idare mahkemesi kararını farklı gerekçelerle kısmen onadığı görülmektedir. Danıştay'a göre, bilimsel ve yargısal içtihatlarla geliştirilen sosyal risk ilkesi ile, toplumun içinde bulunduğu şartlardan koşullardan kaynaklanan, idarenin faaliyet alanında meydana gelmekle birlikte, yürütülen kamu hizmetinin doğrudan sonucu olmayan, toplumsal nitelikli riskin gerçekleşmesi sonucu oluşan, salt toplumun bireyi olunması nedeniyle uğranılan özel ve olağan dışı zararların da topluma pay edilerek giderilmesi amaçlanmıştır. Bu sebeple, insanların sürekli kullandıkları ve yerleşim yerine yakın bulunan bir alanda patlamamış mayının bulunması, davalı idarenin sunduğu güvenlik hizmetinin gereği gibi yürütülmediğini gösterdiğinden, olayda davalı idarenin hizmet kusurunun bulunduğu sonucuna varılmıştır. Bu itibarla, hükmedilen tazminatın, hizmet kusuru ilkesi uyarınca davacılar için ödenmesine karar verilmesi gerekir. Sosyal risk ilkesi uyarınca tazminata hükmedilen kararda sonucu itibarıyla eşe eksik maddi tazminat ödenmesi dışında hukuki isabetsizlik görülmemiştir.<sup>71</sup>

## II.KUSURSUZ SORUMLULUĞU KALDIRAN VEYA AZALTAN HAL VE SEBEPLER VE DANIŞTAY UYGULAMASI

Bazı olgu ve olaylar idarenin kusursuz sorumluluğunu etkileyerek tamamen kalkmasına veya azalmasına yol açabilir. Bu haller, mücbir sebep, beklenmeyen hal, zarar görenin davranışı ve üçüncü kişinin davranışı olarak ifade edilmektedir. Bu haller mahiyeti gereği sorumluluğunu doğuran şartlarla yakın ilişki içindedirler.

<sup>69</sup> Çıtak, s.117-119.

<sup>70</sup> Bu görüş, Danıştay'ın sosyal risk uygulamasında illiyet bağı aramasının yanlışlığı fikrinden ve illiyet bağının sosyal riski de kapsayacak şekilde genişletilmesi gereğinden hareket etmektedir. Çıtak, s.65-66, 80

<sup>71</sup> Danıştay 10.Daire, E: 2009/10803, K:2012/5504, T:7.11.2012 (Karar yayımlanmamıştır).



Öğretide idarenin sorumluluğunu etkilen durumlar anlatılırken sorumluluk şartlarının (yani bir zarar ve illiyet bağı bulunması, idare hukukuna özgü tazmin sebeplerinin bulunmaması) da konu kapsamına dahil edildiği görülmektedir.<sup>72</sup> Çağlayan'ın da belirttiği gibi,<sup>73</sup> bunlar sorumluluk için bulunması gereken olumlu/kurucu şartlar olduğundan sorumluluğu kaldıran ve azaltan sebepler arasında saymak gereksizdir. Bir başka görüşe göre, idare ile illiyet bağı kurulabilen bazı olayları ifade eden ve illiyet bağı kapsamında ele alınması gereken beklenmeyen hal idarenin kusursuz sorumluluğunu etkilemez. Bu sebeple kusursuz sorumluluğu etkileyen haller dışında tutulmalıdır.<sup>74</sup>

### A. MÜCBİR SEBEP

Mücbir (zorlayıcı) sebep, idarenin iradesi dışında oluşan, öngörülemez ve karşı konulamaz olaylardır.<sup>75</sup> Danıştay'ın tanımı da aynı şekildedir: Mücbir sebep; “kökeni, doğal, sosyal ve hukuki olması itibarıyla failin dışında kalan, fail tarafından önlenme olanağı bulunmayan, önceden takdir ve tahmin edilemeyen olaylardır.”<sup>76</sup> Buna göre, deprem, sel, yıldırım, fırtına, bora, heyelan, çığ, aşırı kar yağışı gibi doğal afet olarak nitelenen doğal olaylar; harp, ihtilal, ekonomik abluka, yağma gibi sosyal olaylar ve nihayet devlet tarafından konulan beklenmedik hukuki yasaklar birer mücbir sebep oluşturur.<sup>77</sup>

Mücbir sebebin tanımından ve verilen örneklerden hareketle unsurlarını; a) öngörülemezlik, b) önlenemezlik ve c) dışsallık olarak belirleyebiliriz.<sup>78</sup>

<sup>72</sup> Örneğin bkz. **Karavelioğlu**, s.281 vd.

<sup>73</sup> **Çağlayan** (2007), s.176, dp.414.

<sup>74</sup> **Yayla, Ahmet** (2015) İdarenin Kusursuz Sorumluluğu, İstanbul, Onikilevha Yayıncılık, s.156.

<sup>75</sup> Bu ve benzer tanımlar için bkz. **Onar**, C:III, s.1719; **Gözübüyük**, s.322; **Günday**, s.384; **Gözler**, C:II, s.1329; **Özgüldür**, s.141; **Çağlayan** (2007), s.180-181; **Çağlayan** (2017), s.690; **Atay**, s.778; **Armağan**, s.249; **Sancakdar** (2014), s.862 ve (2018), s.199; **Tan**; s.485; **Evren, Çınar Can** (2010) ‘İdarenin Sorumluluğunu Etkileyen Neden Olarak Mücbir Sebep,’ Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:XIV, S:1, s.272-274; **Bucaktepe, Adil** (2013) ‘Depremden Dolayı İdarenin Sorumluluğu,’ Dicle Üniversitesi HFD, C: 17-18, S: 26-29, s.93-122, Diyarbakır, s.102-103; **Çıtak**, s.81; **Aydın**, s.149.

<sup>76</sup> DİDDK, E:2008/1, K:2009/3108, T:17.12.2009. Bunun gibi, 12. Daire E.1972/2721, K.1975/1343, 18.6.1975, AİD, C:8, S.3, s.213.

<sup>77</sup> **Onar**, C: III, s.1719; **Çağlayan** (2017), s.691; **Kalabalık**, S.220-221; **Sancakdar**, s.862; **Yayla**, s.370-371

<sup>78</sup> Yukarıda belirtilen 18.6.1975 tarihli Danıştay kararında mücbir sebep kavramının başlıca “kusursuzluk”, “sezilemezlik”, “karşikonulamazlık” ve “gerçeklik” şeklinde ifade edilmektedir. Burada olayın kökeni kavramı kullanılmakla beraber doktrinde uzlaşılan dışsallık unsuruna

Öngörülemezlik (sezilememek), olayın önceden tahmin edilememesi, en azından sonuçlarının baştan kestirilememesi demektir.<sup>79</sup> Bir olayın öngörülemezliğinin tespiti sıklığına,<sup>80</sup> yerinin ve zamanının önceden belirlenebilirliğine, yoğunluk ve süresine<sup>81</sup> göre tespit edilir. Geçmişte Danıştay kararlarında öngörülemez mahiyette kabul edilen yağış, sel baskını, aşırı sıcak gibi afetler bugünkü teknoloji karşısında artık belli ölçüde öngörülebilir hale gelmiştir.<sup>82</sup> Bundan dolayı da, dolayısıyla öngörülemez unsurunun uygulama alanı giderek daralmakta, bu paralel de idarenin sorumluluğunun kapsamı genişlemektedir.<sup>83</sup>

Danıştay'a göre daha önce vuku bulmuş ve tekrarlanmış olay mücbir sebep teşkil etmemektedir. Mahkeme, beş yıl önce de aynı yolun heyelan sebebiyle çöktüğünün tespit edildiği bir olayda, idarenin hizmet kusuru bulunduğuna karar vermiştir.<sup>84</sup> Danıştay, öngörülebilirlikle beraber yer ve zamanı belirlenebilir olmaktan uzak, fakat gerekli tüm tedbirlerin alındığı durumlarda, idarenin sorumlu tutulamayacağını kararlaştırmıştır.<sup>85</sup> Danıştay, mücbir sebebin tespiti

---

açıkça yer verilmemiştir. Keza, mantıken “gerçeklik” şartının ve doğası gereği “kusursuzluk” halinin mücbir sebebin bir unsuru olarak belirtilmesinin yersiz olduğu ileri sürülmektedir, **Yıldızhan Yayla**, İdarenin Sorumluluğu ve Mücbir Sebep, Sorumluluk Hakkında Yeni Gelişmeler, III. Sempozyumu, İstanbul 1980, s.49; aynı şekilde **Çağlayan** (2007), s.181. Buna karşılık başka bir ayırmada, “öngörülemezlik” ve “önlenebilirlik/kaçınılmazlık” asli unsurlar, “dışsallık” ise tâli ve yan unsur olarak gösterilmiştir, **Oytan, Muammer** (1999) Hizmet Kusuru Nedeniyle İdarenin Sorumluluğu ve Mücbir Sebep Anlayışında Gelişmeler, Ankara, s.10-11; aynı yönde **Atay/Odabaşı/Gökcan**, s.176; **Atay**, s.755. Geniş bilgi için bkz. **Evren**, s.282 vd.

<sup>79</sup> **Yayla**, Mücbir sebep, s.50; **Atay**, s.756; **Evren**, s.283.

<sup>80</sup> **Armağan**, s.250. Fransız Danıştayı daha önce de sık sık kaya düşmesinden dolayı kaza vukuu (6.7.1973, **Yayla**, Mücbir Sebep, s.51), 1917'den bu yana üç kez çığ düşmesine rağmen yapı ruhsatı verilmesi (14.3.1986, **Çağlayan** (2007), s.184, dp.439), 1935'ten sonra 1959 yılında tekrarlayan sağanak yağışı hallerini mücbir sebep olarak kabul etmemiştir. Buna karşılık, yarıyılıda bir kez meydana genel sel Baskını mücbir sebep saymıştır. (14.2.1986, **Çağlayan** (2007), s.184, dp.441.

<sup>81</sup> **Armağan**, s.251. Fransız Danıştayı olağanüstü ve istisnai şiddetteki ve süreli yağışları mücbir sebep kabul etmiştir. (29.6.1963, 23.1.1981 ve 27.7.1988 tarihli kararlar, **Çağlayan** (2007), s.105, dp.447 ve 448.

<sup>82</sup> **Aydın**, s.151.

<sup>83</sup> **Kalabalık**, s.221.

<sup>84</sup> Danıştay 12.Daire E.1965/44, K:1971/261, T:31.1.1968, **Esin**, s.95-96.

<sup>85</sup> Heyelan sebebiyle tüm tedbirlerin alındığı ve uyarıların yapıldığı hallerde, buna rağmen yolu kullanan kişinin evden taş düşmesinden dolayı uğradığı zarardan idarenin sorumlu tutulamayacağına dair, 12.Daire, E: 1568/692, K:1971/261, T:3.2.1971, **Esin**, s.243-244.

tinde olayın yoğunluk ve süresini de dikkate almaktadır. Örneğin, bölgede birkaç asırdır rastlanmayan şiddet ve miktarda gerçekleşen yağışlar mücbir bir sebep kabul etmiştir.<sup>86</sup> Buna karşılık mevsim normallerinin üstünde olmayan yağışların mücbir sebep sayılamayacağına karar verilmiştir.<sup>87</sup>

Bir olayın mücbir sebep teşkili için gerekli şartlardan karşı konulamazlık/önlenemezlik, idarenin yükselen standartları çerçevesinde mevcut güç ve imkânlarıyla olayın meydana gelmesini engelleyememesini ifade eder.<sup>88</sup> Önlenemezlik unsurunun tespitinde, idarenin bilimsel ve teknolojik imkânlarına göre idari faaliyetin yerinin seçimi, uyarı ve düzenlemelerin yapılması, etkin tesis, araç ve gereçler kullanılması gibi hususlar göz önünde tutulmaktadır.<sup>89</sup> Daha önce vuku bulan ve tekrarlanan olayların öngörülemediğinden bahsedilemeyeceği gibi, bunlarla ilgili tedbirlerin alınmaması halinde önlenemezlikten de bahsedilemeyeceğinden, her iki unsurun iç içe geçtiği belirtilmektedir.<sup>90</sup> Günümüzde bilimsel ve teknolojik seviye, gereken tedbirleri almak konusunda üzerine düşen ödevleri yapmayan idarenin sorumluluğuna yol açmaktadır.<sup>91</sup> Danıştay'a göre, davalı idare tarafından aşırı yağış olayının gerçekleştiği "... tarihte bölgede yağış olduğu kabul edilmekte ve kanalizasyon şebekesinin bakımının zamanında yapılarak yağmur sularına karşı önlemler alınmış olduğu beyanından başka, zararın idarenin yürüttüğü hizmetin dışında başka bir sebeple gerçekleştiğini ortaya koyacak bir tespit (bulunulmaması) karşısında uyumsuzluk konusu olayda hukuken geçerli delil niteliği taşıdığı anlaşılan ekspertiz raporu dikkate alınmak suretiyle oluşan zarar ile idarenin yürüttüğü hizmet arasında nedensellik bağının var olduğu kabul edilerek tazminata hükmedilmesi gerekmektedir".<sup>92</sup>

<sup>86</sup> 12.Daire, E: 1969/774, K:1968/153, T:20.11.1968, **Esin**, s.82-83.

<sup>87</sup> Danıştay 12.Daire, E.1967/2437, K:1971/876, 6.4.1971, **Esin**, s.240; 12.Daire, E: E.1969/2033, K.1972/1013, T:1.4.1971, **Esin**, s.241; 12.Daire, E: 1967/1054, K:1968/353, T:21.2.1968, **Esin**, s.239; 10.Daire, E: 1138/6177, T: 18.11.1999; 10.Daire, 1087/1322, T:11.4.2001, **Atay/Odabaşı/Gökcan**, s.272; 10.Daire, E: T:14.2.2001, 4691/522, kararlar için bkz. **Atay/Odabaşı/Gökcan**, s. 272 vd.

<sup>88</sup> **Yayla**, Mücbir Sebep, s.55; **Atay**, s.779; **Çağlayan** (2007), s.186; **Özgüldür**, s.142; **Armağan**, s.253; **Evren**, s.286.

<sup>89</sup> Geniş bilgi için bkz. **Yayla**, Mücbir Sebep, s.55-56; **Çağlayan** (2007), s.186 vd.; **Yayla**, s.369-370.

<sup>90</sup> **Atay/Odabaşı/Gökcan**, s.178; **Atay**, s.779; **Yayla**, s.370.

<sup>91</sup> Fransız Danıştayı, şiddetli yağmurların yıktığı barajın sağlam inşa edilmemiş olması [28.5.1971, Barrge de Malpasset kararı, **Çağlayan** (2007), s.187, dp.461] halinde mücbir sebebin söz konusu olamayacağına karar vermiştir.

<sup>92</sup> Danıştay 8.Daire, E: 2011/2237, K:2011/2623, T:11.05.2011.

Bu bağlamda, esasen bir mücbir sebep sayılan depreme<sup>93</sup> karşı yer seçiminde, binanın inşasında ve denetiminde idarenin üzerine düşen ödev ve yükümleri tam olarak yerine getirmemesi halinde, artık öngörülemezlikten bahsedilemeyeceği ileri sürülmektedir. Zararın artmasına sebep olduğu tespit edildiği takdirde idare kusur sorumluluğu esasına göre sorumlu tutulabilir.<sup>94</sup>

Danıştay, 1992 Erzincan depreminde oturduğu kamu konutunun yıkılmasından dolayı tüm ev eşyası ve özel otomobili zarar gören davacının açtığı davada, nihai olarak binanın yerinin uygun şekilde seçilmemiş olduğunun birlikteliği raporu ile tespit edilmesi karşısında idarenin kusurlu olduğuna karar vermiştir.<sup>95</sup>

Bir olayın mücbir sebep olarak nitelendirilebilmesi için idarenin iradesi ve faaliyetlerinin dışında vuku bulması gerekir. Yukarıda anılan Danıştay kararında da belirtildiği gibi, mücbir sebebin varlığı için olayın kökeni failin dışında gerçekleşmelidir. Aksi takdirde, yani olayın kökeni idarenin faaliyeti içinde ise beklenmeyen/umulmayan hâl söz konusu olabilir.<sup>96</sup>

Danıştay ruhsatsız bir binanın heyelan yüzünden hasara uğradığı,<sup>97</sup> ani sel baskınından mahsulün zarar gördüğü,<sup>98</sup> yıldırım çarpması sonucu kişinin öldüğü<sup>99</sup>; geçmiş yıllarla kıyaslanmayacak derecede aşırı yağın yağmur sonucu

<sup>93</sup> **Kutlu, Meltem**, (1999) 'Deprem ve İdarenin Sorumluluğu', Amme İdaresi Dergisi, Ankara, C:32, S: 4, 1999; **Çağlayan** (2007), s.188; **Bucaktepe**, s.104.

<sup>94</sup> **Erkut, Celâl** (2000) 'Deprem ve İdarenin Sorumluluğuna Danıştay'ın Yaklaşımı', Deprem ve Hukuk, İstanbul, İstanbul Barosu Yayınları s.47; **Çağlayan** (2007), s.188; **Kutlu**, s.19; **Gözübüyük/Tan**, C: I., s.717.

<sup>95</sup> Sivas İdare Mahkemesi, birinci derece deprem kuşağında yer alan bölgede idarenin lojman binalarının yerinin seçiminde kusurlu olduğunu tespitle tazminata hükmetmiştir. Danıştay 10'ncu Dairesinin depremi mücbir sebep sayarak bozduğu kararı (10.Daire, E: 2060/6797, T:28.12.1994, Mahkemenin ısrar üzerine DİDDGK onamıştır (DİDDGK, E:1995/752, K:1997/57, K:7.1.1997, DD, s.93, s.55).

<sup>96</sup> **Onar**, C: III., s.1720; **Gözler**, C: II, s.1330; **Atay**, s.778; **Çağlayan** (2007); s.181-182; **Yayla**, Mücbir sebep, s.49; **Özgüldür**, s.142.; **Armağan**, s.255.

<sup>97</sup> 10.Daire, E: 1996/4488, K:1998/2665, T:17.6.1998, DD, s.18-19, s.563 ve **Karavelioğlu**, C: I, s.302-303. Aynı şekilde, 12.Daire, E: 1965/3168, K:1966/2856, T:18.10.1966, Danıştay 12.Daire Kararları, I.Kitap, C:II, s.317.

<sup>98</sup> 12.Daire, E: 1973/1262, K.1974/1311, T:19.12.1974, Danıştay 12.Daire Kararları, I.Kitap, C:II, s.298

<sup>99</sup> 12.Daire, E: E.1972/3130, K.1973/1868, T:14.6.1973, Danıştay 12.Daire Kararları, I.Kitap, C:II, s.319

köprüyü aşan suyun basması zarara uğranılan<sup>100</sup> olaylarda kökeninin doğal afete dayandığına, dolayısıyla dışsallık unsuru taşıyan uyuşmazlıklarda idarenin sorumluluğunun bulunmadığına hükmetmiştir. Domates bahçelerinin yakınındaki drenaj kanalının taşması sonucu görülen zararlar ilgili uyuşmazlıkta, İdare Mahkemesi, mevsim normallerinin çok üzerinde seyreden yağmurun mücbir sebep teşkil ettiğini ve meydana gelen zararlar kamu hizmetinin yürütülmesi arasındaki illiyet bağının kesildiğini kabul ederek tazminat davasını reddetmiş, Danıştay kararı gerekçe belirtmeksizin onamıştır.<sup>101</sup>

Bir olayın mücbir sebep sayılabilmesi için bu üç unsurun hepsinin birlikte gerçekleşmesi şarttır.<sup>102</sup> Keza, olay öngörülemez nitelikte olsa dahi, ağır ve olağanüstü bir sonuç doğmamışsa mücbir sebep kabul edilmez.<sup>103</sup>

Mücbir sebep idarenin sorumluluğunu tamamen kaldırır; artık idarenin ne kusur, ne de kusursuz sorumluluğu söz konusu olur.<sup>104</sup> Zira, mücbir sebep illiyet bağını keser.<sup>105</sup> Bununla birlikte, idarenin davranışının zararın artmasına yol açtığı durumlarda, idare bu kısımdan sorumlu tutulabilir.<sup>106</sup> Bu itibarla, idari yargı yerleri mücbir sebep nitelmesi yapsalar bile, olayı iyi incelemeli; idarenin olayın öncesinde veya sonrasında zararı artıran veya pekiştiren davranışları varsa bunu dikkate alarak idarenin sorumluluğuna hükmetmelidir.<sup>107</sup>

Burada mücbir sebep kavramının nispiğine de işaret etmek yerinde olacaktır. Bununla beraber, gelişen bilim ve teknolojiye paralel şekilde idarenin yükselen standardının, mücbir sebep uygulamasının giderek azalmasına yol açtığı, dolayısıyla idarenin sorumluluğu esasının yaygınlaştığı da bir vakıadır.<sup>108</sup>

<sup>100</sup> 12.Daire, E: 1970/3402-1973/1258, T:24.4.1973, **Karavelioğlu**, C:I, s.303

<sup>101</sup> Danıştay 10.Daire, E: 2014/1676, K:2017/1897, T: 10.4.2017.

<sup>102</sup> **Gözler**, C: II, s.1332; **Atay**, s.779; **Evren**, s.288.

<sup>103</sup> **Çağlayan** (2007), s.191.

<sup>104</sup> **Onar**, C: III, s.1719; **Gözübüyük**, s.323; **Gözler**, C: II, s.1334, **Gözübüyük/Tan**, C: I, s.717, **Günday**, s.384; **Çağlayan** (2007), s.191; **Çağlayan** (2017), s.697; **Atay**, s.779; **Çıtak**, s.84; **Tan**, s.486; **Kalabalık**, s.221; **Sancakdar** (2014), s.862 ve (2018), s.199; **Aydın**, s.154; **Kaplan**, s.297.

<sup>105</sup> **Yayla**, Mücbir sebep, s.47, K:48; **Gözler**, C: II, s.1334 1 s.192; **Çağlayan** (2017), s.697; **Kalabalık**, s.221; **Kaplan**, s.297.

<sup>106</sup> **Gözübüyük/Tan**, C: I, s.717; **Atay/Odabaşı/Gökcan**, s.180; **Atay**, s.780; **Çağlayan** (2007), s.192; **Kutlu**, s.15; **Sancakdar**, s.864; **Aydın**, s.154-155; **Çıtak**, s.84; **Tan**, s.486; **Çağlayan** (2017), s.697.

<sup>107</sup> **Çıtak**, s.84.

<sup>108</sup> **Yayla**, Mücbir sebep, s.53-54; **Özgüldür**, s.143; **Atay/Odabaşı/Gökcan**, s.178. Aynı düşünceyle mücbir sebep olmaktan çıktığı hakkında, **Kaplan**, s.297-298, **T. Yıldırım**, s.275-274.

Özellikle deprem, sel, toprak kayması gibi önlenemezlikten dolayı genellikle mücbir sebep kabul edilen olaylarda illiyet bağı kesilmekle beraber, duruma göre hizmet kusurundan söz edilebilir. Bu tür olaylar önlenemez ise de idare sıkı bir denetim ve gözetim uygulayarak bunların etki ve sonuçlarını en aza indirecek tedbirleri almakla yükümlüdür. Haliyle idarenin bu yükümlülüğünü yerine getirmemesi hizmet kusuru oluşturur.<sup>109</sup>

Danıştay nispeten yeni bir kararında, kuraklık sebebiyle barajdan çiftçilere su verilememesinden kaynaklanan zararların tazminine ilişkin uyuşmazlıkta, üzerine düşen bütün tedbirleri alan ve yükümlülükleri yerine getiren idarenin hizmet kusuru içerisinde olmadığını belirtirken, esasen baraj işletmesinin idari bir faaliyet olduğu dikkate alındığında su verememesinden doğan zarara ilişkin kusursuz sorumluluğun kuraklık mücbir sebebiyle oluşmadığını kabul etmiş olmaktadır.<sup>110</sup>

Ülkemiz açısından önemli bir problem deprem afetinden doğan zararlardır. Günümüzde idarelerin ekonomik ve mali yapılarına paralel olarak elindeki teknolojik ve diğer imkânlar da gelişmiştir. Hâlen depremi önlemek de önceden öğrenmek de mümkün değilse de idare geçmişe oranla deprem riski konusunda daha fazla bilgi ve veriye sahiptir. Özellikle istatistikî veriler dikkate alındığında, idarenin eskiye oranla deprem bölgelerini öngörememe ihtimali azalmıştır. İdare, önlenemezliği devam etse de depreme karşı başta dayanıklı yapılar inşa etmek suretiyle en azından zararı azaltıcı bazı tedbirler alabilir. Bu konudaki ihmal ve gecikme idarenin hizmet kusurunu oluşturabilir.<sup>111</sup> Danıştay kararlarında bu husus şu şekilde açıklanmaktadır: “*Deprem kuşağında yer alan bölgede, deprem gerçeğinin bir veri alınması suretiyle yerleşmelerle ilgili alanların belirlenmesi, bu alanlardaki yapılaşmaya ilişkin kararların alınması, uygulanması ve denetlenmesiyle ilgili idari faaliyetlerin bütünündeki olumsuzluklardan oluşan idarenin ‘olumsuz eyleminin’ bulunması durumunda, depremin mücbir sebep olarak değerlendirilerek zararlar illiyet bağı kestirildiği kabul edilebilir. Bu durumda, Mahkemece uğranıldığı ileri sürülen zararın oluşumunda idarenin hizmet kusuru bulunup bulunmadığının değerlendiril-*

<sup>109</sup> Danıştay tarafından, idarenin bu tür olaylar öncesinde denetim ve gözetim görevlerini tam olarak yerine getirmemesini olumsuz eylem olduğu ve hizmet kusuru oluşturabileceği kabul edilmektedir. Bu depremi doğrultuda bkz. 11.Daire, E: T:29.06.2007, 2005/1353, K: 2007/6248, DD, S. 117, s. 326; 6. Daire, E: 2005/255, K:2006/6658, T:29.12.2006, DD, S. 115, s. 218; 6.Daire, E: 2007/5045, K:2008/20, T:15.1.2008, DD, S. 118, s. 226.

<sup>110</sup> DİDDGK, E:2012/1657, K:2014/3421, T:3.11.2014, nakleden Şaşmaz, s.217.

<sup>111</sup> Ülkemizdeki deprem afetine karşı idarenin alabileceği tedbirlerden dolayı sorumlulukla ilgili geniş bilgi için bkz. **Bucaktepe**, s.94 vd., 104-105.

*mesi sonucu bir karar verilmesi gerekirken depreminin mücbir sebep kabul edilerek zararlar idari faaliyet arasındaki nedensellik bağının ortadan kalktığı gerekçesiyle davanın reddi yolundaki kararda isabet görülmemiştir.”<sup>112</sup>*

Ancak depreme afetini mücbir sebep olarak sayma ve idareye kusur atfetme konusunda, depremin şiddeti ve kapsadığı bölgenin büyüklüğü ile nüfus yoğunluğu, hatta coğrafi ve fizik şartların elverişsizliği gibi olgular önemlidir. Bu kriterlere göre idarenin sorumsuz tutulması mümkündür. Danıştay’ın bir kararına göre, 17.8.1999 tarihinde meydana gelen depremin, etkilediği coğrafi alanın büyüklüğü, nüfus yoğunluğu ve oluşturduğu hasar nedeniyle diğer kamu hizmeti faaliyetlerinin de yürütülmesini etkilediği, arama-kurtarma hizmetinin özelliği ve zaman açısından kısıtlı bir müdahale yöntemi olması nedeniyle gelişmiş ülkelerin dahi bu tip doğal afetler dolayısıyla arama kurtarma faaliyetleri için uluslararası yardım aldığı da göz önünde bulundurulduğunda, arama ve kurtarma faaliyetlerinin yürütülmesindeki güçlüğü idare açısından beklenilmeyen hal olduğu sonucuna varılmıştır.”<sup>113</sup>

Bir idare mahkemesi, davacıların babasının ikamet ettiği de dahil birçok köy tarafından sel afetinden önce makineli çalışma istenmiş olmasının hizmet kusuru kapsamında değerlendirilemeyeceği ve babanın ölümüne yol açan sel felaketi mücbir sebep oluşturduğundan idarenin kusursuz sorumluluğunun da bulunmadığı gerekçesiyle ilgililerin tazminat davasını reddetmiştir. Bu kararı eksik araştırma sebebiyle bozan Danıştay’a göre; mücbir sebep halinde ancak zararı arttıran bir idari faaliyet bulunması durumunda idarenin tazmin sorumluluğuna gidilebilir. İdare mahkemesince, Meteoroloji Genel Müdürlüğünden geçmiş yıllar boyunca ve olay tarihinde ilçede meydana gelen yağışlara ilişkin veriler getirilmeli ve Teknik bilirkişiye inceleme yaptırılarak zararın sadece aşırı yağış sonucu meydana gelen sel felaketi nedeniyle mi, yoksa dere yatağında makineli çalışmanın yapılmaması ve idarenin derenin ve evlerin üst tarafında taş ve benzeri malzemelerle yapmış olduğu setin yetersizliği ve bakım eksikliği nedeniyle yıkılması sonucu mu, yoksa her ikisinin ortak etkisiyle mi meydana geldiği ortaya çıkarılmalıdır.<sup>114</sup>

Görüldüğü üzere mücbir sebebi oluşturan hallerin kapsamı darılırken buna paralel olarak, idarenin sorumluluk esasının temeli değişirken idarenin sorumluluk alanı genişlemektedir.

<sup>112</sup> Danıştay11.Daire, E:2005/1353, K:2007/624, T:29.06.2007. Bunun gibi 6.Daire, E: 2004/1477, K:2004/2115, T:12.04.2004.

<sup>113</sup> Danıştay11.Daire, 2003/2027, K:2005/59, E: T:19.12.2005.

<sup>114</sup> Danıştay 10.Daire2009/9204, K:2013/8151, E: T:15.11.2013.

## B. UMULMAYAN/BEKLENMEYEN HÂL

Kaza veya umulmayan hal de denilen beklenmeyen hâl, idarenin faaliyetleri içinde gerçekleşen, ancak öngörülemeyen ve önlenemez olaylardır.<sup>115</sup> Mücbir sebepten farkı, dışsallık unsurunun yerini içsellik yani söz konusu olayın idarenin faaliyeti içinde cereyan etmesi, idareye atfedilebilmesidir.<sup>116</sup> Öngörülemeylik ve önlenemezlik bakımından mücbir sebeple beklenmeyen hâl arasında fark bulunmamaktadır. Belirtelim ki, özel hukuka göre idare hukukunda mücbir sebeple beklenmeyen hâl arasında fark bulunmamaktadır. Buna karşılık, özel hukuka göre idare hukukunda mücbir sebep ile beklenmeyen hâl birbirinden ayrılmış ve farklı sonuçlara bağlanmıştır. Bu sebeple ikisi ayrı başlıklar altında ele alınmaktadır.<sup>117</sup>

Beklenmeyen hâl, idarenin faaliyeti içinde sebebi bilinemediğinden karşı konulamayan olaydan doğan zararı ifade eder. Sebebin bilinmemesinden kasıt, sebebin zarar meydana gelmeden önce bilinmemesidir.<sup>118</sup> İçsellik unsuru taşıyan bu önlenemez ve öngörülemeyen nitelikteki olaylara, iskeleye bağlı bir hücum botunun meçhul bir sebepten ötürü infilakı;<sup>119</sup> kamu aracının lastiğinin patlaması;<sup>120</sup> uçuş esnasında uçağın motoruna kuş girmesi;<sup>121</sup> elektrik nakil hatından çıkan kıvılcımın sebep olduğu orman yangını,<sup>122</sup> idarenin aracında yangın çıkması, cephaneliğin infilak etmesi gibi haller örnek verilebilir.

Beklenmeyen hâli, mücbir sebepten ayıran içsellik unsuruna ilk ve esaslı vurgu, Maurice Hauriou'nun Fransız Danıştay'ının 1912 tarihli Ambrosini kararında yazdığı açıklama notu ile yapılmıştır. Toulon şehir limanında bir savaş gemisinin infilakı sonucu doğan zararın tazmini için açılan davada, mahkeme olayda mücbir sebep bulunduğuna hükmetmiş, Hauriou ise burada idarenin

<sup>115</sup> Onar, C:III, s.1719; Gözübüyük/Tan, C:I, s.721; Günday, s.385; Gözler, C:II, s.1316-1317; Atay/Odabaşı/Gökcan, s.180; Çağlayan (2007), s.141 ve (2017), s.697-698; Yayla, Mücbir Sebep, s.48-49; Atay, s.778; Gözübüyük, A. Pulat (1977) Hukuki Mesuliyet Bakımından Mücbir Sebepler ve Beklenmeyen Hâller, Ankara, Kazancı, s.24; Aydın, s.155; Sancakdar (2018), s.200.

<sup>116</sup> Onar, C: III, s.1280; Çıtak, s.86.

<sup>117</sup> Çağlayan (2007), s.193, (2017), s.698; Çıtak, s.85.

<sup>118</sup> A. Yayla, s.46.

<sup>119</sup> Danıştay12.Daire, E: T:24.02.1971, E.1968/868, K:1971/427, T:25.12.1968, Esin, s.137.

<sup>120</sup> Danıştay12.Daire, E:1967/1778, K.:1968/2449, Esin, s.178.

<sup>121</sup> Danıştay12.Daire, E: E.1967/1689, K:1971/1008, T:20.04.1971, Esin,s.138.

<sup>122</sup> Danıştay 10.Daire, E: 1987/2096, K:1990/230, T:12.2.1990, DD, S.80, 421 vd.



faaliyeti içinde cereyan eden olayın beklenmedik hâl teşkil ettiğine işaret etmiştir.<sup>123</sup>

Beklenmeyen hâl, idarenin hizmet kusurunu engeller, ancak kusursuz sorumluluğunu ortadan kaldırmaz. İdare, risk veya kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesi uyarınca sorumlu tutulabilir. Zira, beklenmeyen hâl teşkil eden olay, illiyet bağıını kesmez; sadece kusuru ortadan kaldırır.<sup>124</sup> Kusurun varsayıldığı hallerde de aynı şey geçerlidir.<sup>125</sup>

Beklenmeyen halin varlığı ile birlikte idarenin kusursuz sorumluluğu hükmedilirken önce risk (hasar/tehlike) ilkesine, yoksa kamu külfetleri önünde eşitlik ilkesine müracaat edilir.<sup>126</sup> Bu çerçevede, gereken koruma ve bakımın sağlanmadığı bilirkşi raporu ile anlaşılan yüksek gerilim hattının kopması olayında beklenmeyen halin söz konusu olamayacağını belirten Danıştay'ın idarenin kusurlu sorumluluğuna hükmettiği görülmektedir.<sup>127</sup>

Danıştay'ın temyiz üzerine önüne gelen bir uyuşmazlıkta, bir ilçede karışıklı iki grup arasında çıkan silahlı çatışma sonucu davacılar murisinin hayatını kaybetmesine neden olan silahlı kavgayla ilgili olarak, iki grup arasında kavga çıkacağı yönünde Horasan Emniyetine ihbarda bulunulmuş olmasına rağmen emniyet personeline kavgaya etkili bir şekilde müdahale edilemediği, yaralıların kaldırıldığı hastanede, gerekli güvenlik önlemlerinin alınmadığı dolayısıyla idarenin hizmet kusurunun bulunduğu ileri sürülerek, davacıların murisinin ölümü nedeniyle uğranıldığı tazminat davası açılmıştır. İdare mahkemesinin, davalı idarece gerekli güvenlik tedbirlerinin alındığı, çıkan olaya mü-

<sup>123</sup> **Delcros, Xavier/Delcros, Bertrand** (1976) L'unité de la personnalité juridique de l'Etat, LGDJ, Paris, (Çev. **Turgut Candan** (1984) Fransa ve İngiltere'de İdarenin Sorumluluğu, Ankara, Danıştay Yayınları No: 39), s.61; **Onar**; C:III, s.1720; 1 s.193.

Fransız Danıştay, dış sebepten değil aşırı yağıştan dolayı toplanan suyun barajın temellerini baskıyla yıkmasından doğan zararda (20.07.1971 tarihli Defartement duvar kararı); beklenmeyen hâl bulunduğuna hükmetmiştir. Buna karşılık, aşırı rüzgardan dolayı meydana gelen ağacın devrilerek zarar vermesinde (10.06.1964, Sievr Bonnia c/Commune de Ravie'eres kararı); daha önce yağın kar tabakası ihmal edilerek yapılan yarış esnasında çıg düşmesinde (28.04.1967, Lafont kararı) mücbir sebepteki ön görülmezlik ve önlenmezlik unsurlarını daraltma cihetine gitmiş ve idarenin sorumluluğuna karar vermiştir. Kararlar için bkz. **Delcros/Delcros**, s.60.

<sup>124</sup> **Gözübüyük**, s.323; **Atay**, s.781; **Armağan**, s.263; **Çağlayan** (2017), s.698; **Kalabalık**, s.222; **Yayla**, s.370; **Tan**, s.488; **Sancakdar**, s.865 ve (2018), s.200; **Kaplan**, s.298; **Aydın**, s.155-156.

<sup>125</sup> **Armağan**, s.263.

<sup>126</sup> Umulmayan hal ile hizmet arasında görünürde bir ilişki olduğundan, bundan doğan zararın idari hasar ilkesi uyarınca tazmini gerektiği hakkında **Esin**, s.134-136. Her iki ilkenin de uygulanabileceği görüşü için bkz. **Çağlayan** (2007), s.196.

<sup>127</sup> Danıştay 10.Daire, E: 1997/4572, K:1999/5476, T:9.11.1999, **Çıtak**, s.86.

dahalelerin zamanında yapılıp gerekli işlemlerin gerçekleştirildiği, davalı idareye yüklenecek bir hizmet kusurunun bulunmadığı, ayrıca, beklenmeyen hal şeklinde gerçekleşen olayla ilgili olarak, davalı idareye kusursuz sorumluluk da yüklenemeyeceği gerekçesiyle davanın reddi yolunda verdiği karar Danıştay tarafından gerekçe belirtilmeksizin onanmıştır.<sup>128</sup>

## C. ZARAR GÖRENİN DAVRANIŞI

### 1. Zarar Görenin Davranışı Kavramı

Meydana gelen zararın, zarar görenin fiilinden kaynaklanması hâli, genellikle doktrinde zarar görenin kusuru olarak adlandırılmaktadır.<sup>129</sup> Ancak kusuru bulunmasa bile zarara uğrayanın fiili sorumluluğu etkileyebileceğinden, doktrinde, bu ifade yerine zarar görenin davranışı/fiili teriminin kullanılmasının yerinde olacağı kabul edilmektedir.<sup>130</sup> Temyiz gücü olmayanların sorumlu tutulmasını doğru bulmayan aksi görüşe göre, zarar görenin davranışını değil kusuru dikkate alınmalıdır.<sup>131</sup> Kanaatimizce nasıl idarenin kusursuz sorumluluğu hakkaniyet, adalet ve insaf kurallarına dayanmakta ise, kusur atfedilemeyecek hallerde hak ve nısfet kuralları gereği davranışından dolayı zarar göreni sorumlu tutmamak gerekir. Bu itibarla hakim zarar görenin davranışını somut olaya göre değerlendirmeli ve gerektiğinde kusurunu dikkate almalıdır.

Danıştay kararlarında genellikle zarar görenin kusuru kavramı kullanılmaktadır.<sup>132</sup> AYM'nde bireysel başvuru konusu yapılan bir uyuşmazlıkta, konyun otlatırken uyarı işaretlerine rağmen girdikleri mayınlı sahada infilak sonucunu çocukların zarar görmesi olayında, müterafik kusurdan dolayı idari yargı yerince idarenin sorumsuzluğuna karar verilmiş ise de AYM yetişkinler gibi davranması beklenemeyecek çocukların yaşam hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.<sup>133</sup>

<sup>128</sup> Danıştay 10.Daire, E: 2011/10503, K:2015/2622,T:28.5.2015 (karar yayımlanmamıştır).

<sup>129</sup> **Gözübüyük/Tan**, C:I, s.722; **Günday**, s.385; **Atay/Odabaş/Gökcan** S.181; **Armağan**, s.215; **A. Yayla**, s.157; **Çağlayan** (2077), s.699; **Sancakdar** (2018), s.200.

<sup>130</sup> **Onar**, C:III, s.157; **Gözler**, C:II, s.1231, dp.1404; **Çağlayan** (2017), s.699, dp.550; **Çıtak**, s.88 vd.

<sup>131</sup> **A. Yayla**, s.157.

<sup>132</sup> Danıştay 10.Daire, E: 2003/646, K:2006/1932, T:15.3.2006; Danıştay 10.Daire, 2005/4493, K:2007/4199, E: T:18.9.2007; Danıştay 10. Daire, E: 2008/5366, K:2012/423, T:8.2.2012, (Bkz. **A.Yayla**, s.157). Kusur yerine fiilin esas alındığı aksi yöndeki karar için bkz. DİDDGK, 2008/11, K:2009/3108, 17.12.2009.

<sup>133</sup> AYM, İkinci Bölüm, B. No:2013/6585, T:18.9.2014, RG: 4.12.2014-29195.

## 2. Asli Fail Olarak Zarar Görenin Durumu

Zararın oluşumuna zarara uğrayanın fiili sebep olduğu takdirde illiyet bağı kesildiğinden idarenin hem kusurlu hem kusursuz sorumluluğunu ortadan kalkabilir.<sup>134</sup> Bunun için mağdur asli fail veya kısmen katkıda bulunan olarak iki konumda bulunabilir. Mağdurun zararı kendi gayrimeşru durumundan veya risklerini bilerek giriştiği faaliyetten kaynaklandığı takdirde, idare sorumlu tutulamaz.<sup>135</sup> Buna karşılık zarar gören kişi bizzat zararın önlenmesini engellemiş veya zararı artırmış ise, durumun niteliğine göre idarenin sorumluluğu tamamen veya kısmen ortadan kalkar. Bu hallere, izin almama, dikkatsizlik, savsaklama, sarhoşluk, aşırı hız yapma, hatalı kullanma, kurallara uymama gibi haller örnek verilebilir.<sup>136</sup> Örneğin, kamu malını işgal etmiş kişilerin kamu görevlilerinin –orantılı- müdahalesi sonucu gördükleri zarardan dolayı idarenin sorumluluğu kalkar.<sup>137</sup>

Danıştay, idarenin tazmin sorumluluğu için ortada bir zararın bulunması, bu zararın idareye yüklenebilen bir işlem veya eylemden doğmuş olması, başka bir ifadeyle zararlar idari faaliyet arasında nedensellik bağının kurulabilmesi gerektiğini; zararın oluşmasında zarara uğrayanın ya da üçüncü kişinin kusurunun bulunması halinde ise idarenin tazmin sorumluluğunun tamamen veya kısmen ortadan kalktığını yahut kusur ölçüsünde azaldığını belirtmektedir.<sup>138</sup> Bu çerçevede Danıştay, odun kesmek için gizlice girdiği yasak bölgede mayına basma,<sup>139</sup> kaçak bindiği trenden atlama sonucu ayak kesilmesi,<sup>140</sup> yıkılma tehlikesi olduğu bildirilmesine rağmen onarılmayan binanın belediyece yıkımı,<sup>141</sup> yasak ve tehlikeli yerde inşa edilen meskenin durumunun düzeltilmesi esnasında hasar görmesi<sup>142</sup> olaylarında zarar görenin davranışının idarenin sorumluluğunu kaldırdığına hükmetmiştir.

<sup>134</sup> **Onar**, C:III, s.1721; **Gözübüyük**, s.324; **Armağan**, s.265; **Kalabalık**, s.222; **Tan**, s.489; **Sancakdar** (2014), s.865 ve (2018), s.200; **Kaplan**, s.298; **Çıtak**, s.89; **Çağlayan** (2017), s.704.

<sup>135</sup> **Çağlayan** (2017), s.700-701, 705.

<sup>136</sup> **Atay**, s.781.

<sup>137</sup> **Tan**, s.489.

<sup>138</sup> Danıştay10.Daire, E: K:2008/5366, K: 2012/423, T: 8.2.2012.

<sup>139</sup> Danıştay 12.Daire, 1967/2077, K.1970/479, T:17.03.1970, **Esin**, s.227.

<sup>140</sup> Danıştay 12.Daire, E: 1967/1812, K: 1969/36, T:13.01.1969, **Esin**, s 223-224.

<sup>141</sup> Danıştay 6.Daire, E:1965/4120, K:1966/2262, T: 30.05.1966.

<sup>142</sup> Danıştay 12.Daire, E:1966/1857, K:1967/29, T:23.01.1967, **Esin**, s.221.

Mağdurun bilerek üstlendiği riskin sonucu doğan zarara katlanmasının gerektiği durumlarla ilgili olarak, çığ düşebileceğine ilişkin uyarılara ve alternatif yollara rağmen kullanılan yolda düşen çığdan dolayı zarar (Fransız Danıştayı'nın 11.04.1975, Département de lâ Haute –Savoic kararı), aşırı trafik gürültüsü bulunan yerdeki bilerek evin satın alınması (Fransız Danıştayı, 09.07.1991, Syd. Des. Coprop. De lâ résidence de lâ Défence Exprodef kararı) örnek verilebilir.<sup>143</sup>

Karakolun emniyeti için çevresine döşenen mayın sahasına giren çocuğun bastığı mayının infilakı sonucu sakat kaldığı olayda, köylülerin yazılı ve sözlü olarak uyarıldığını dikkate alan Danıştay idarenin hizmet kusuru olmadığı gibi davacının kusuru sebebiyle objektif (kusursuz) sorumluluk esaslarının da uygulanamayacağı gerekçesiyle tazminat talebini reddetmiştir.<sup>144</sup> Cezaevinde tutuklu bulunan davacının, bir başka tutuklunun ateş etmesi üzerine yaralanarak zarar gördüğünden bahisle açtığı davada Danıştay, “*olayda, cezaevine silah sokulmasını engelleyemeyen idarenin hizmet kusuru bulunmakla birlikte, davacının cezaevine silah soktuğu ve kendisini koğuş sorumlusu ilan edip, aynı cezaevinde bulunan bir sanığı hizmetinde kullanmak ve kumar komisyonu toplatmak için yardımcı olarak belirlediği dosyadaki bilgi ve belgelerin incelenmesinden anlaşılmaktadır. Cezaevi düzenini bozan yasak eylem ve davranışlar içinde olan davacının, hakaret edip, tahrik ettiği yardımcısı tarafından yaralanması karşısında, olayın bütünüyle davacının ve yardımcısının kusurundan kaynaklandığının kabulü zorunlu bulunmaktadır. Davacı, cezaevi düzenini bozan eylem ve davranışları nedeniyle kendi kusuru sonucunda yaralanmış olup, uğradığı zararlarla yürütülen hizmet arasında nedensellik bağı kurulup, idarenin hukuki sorumluluğuna gidilmesine olanak görülmemektedir.*” gerekçesiyle tazminata hükmeden idare mahkemesi kararını bozmuştur.<sup>145</sup>

Danıştay, imar mevzuatına aykırı veya uygun yapılmayana yapılar ile dere yatağında veya orman arazisinde inşa edilen tesis ve binaların deprem, sel taşkını gibi doğal afetlerden dolayı zarar gördüğü olaylarda zara görenin davranışının illiyet bağıını kestiğine karar vermektedir.<sup>146</sup> Bu çerçevede, dere yatağında inşa edilen binaların sel felaketi sonucunda zarar görmesi olayında, imara

<sup>143</sup> Çağlayan (2007), s.199.

<sup>144</sup> Danıştay 10.Daire, E: 1997/4889, K:1998/6084, T:24.11.1998, Karavelioğlu, s.298-299.

<sup>145</sup> Danıştay 10.Daire, E: 2003/646, K:2006/1932, T:15.3.2006.

<sup>146</sup> Akgül, Aydın (2009) ‘Tam Yargı Davalarında Zararın Tamamıyla Zarar Görenin Kusurundan Kaynaklanması’ Terazi Hukuk Dergisi, C:4, S:32, s.111-125, s.130.

aykırı olarak dik yamaç tarafına üç katlı bina yapılmasını;<sup>147</sup> 17.8.1999 tarihinde meydana gelen depremde, cami minaresinin, davacının müşterek maliki olduğu binanın üzerine düşmesi olayında, binanın ruhsat alınmadan, kaçak olarak, yola tecavüzlü şekilde yapılmasını, bu durumun değişik tarihlerde tespit edilmesine ve inşaatın mühürlenmesine rağmen inşaaata devam edilmesini, yıkım kararı alınmasına karşın binanın bitirilmeye çalışılmasını;<sup>148</sup> nehir yatağına yerleştirilen kovanların baraj sularının salınması sonucu zarar görmesi olayında, davaca tarafından kovanların nehir yatağına ve taşkın seddeleri arasına yerleştirilmiş olmasını;<sup>149</sup><sup>150</sup> seddenin yıkılması sonucu taşan suların çeltik ürününe zarar vermesi olayında, izinsiz olarak ekim yapılmış olmasını; aracıyla geçirdiği trafik kazası sonucunda ölmesinde, 8/8 kusurlu bulunan sürücünün trafik işaret ve levhalarına rağmen kaygan ve ıslak yol durumunu dikkate alınarak doğrultu değiştirme manevralarını yanlış yapmasını<sup>151</sup> zarar görenin asli kusuru kabul etmiştir.

Danıştay sosyal risk ilkesine ilişkin içtihatlarında zarar görenin davranışının idarenin sorumluluğunu tamamen kaldırdığına hükmetmektedir. Danıştay'a göre zarar görenin terör eylemlerine her hangi bir şekilde katılması yeterlidir.<sup>152</sup> Özellikle ülkemizde belli bölgelerde yaşayan kişilerin esasen zorla veya maruz kaldıkları terör ortamının Baskısı sonucu bu tip olayların içinde buldukları dikkat alınarak buradaki herhangi bir şekilde katılmayı dar olarak yorumlamak gerekir.<sup>153</sup> Danıştay nispeten yeni bir kararında, terör örgütü üyesi iken yakalandıktan sonra güvenlik güçleriyle işbirliği yapan ve bu çerçevede terör örgütünün yerine gösterirken teröre maruz kalarak ölmesiyle ilgili uyuşmazlıkta idarenin tazmin ödemesi gerektiğine karar vermiştir.<sup>154</sup> Buna karşılık, kitle hareketinden zarar görenin olayda katkısı ve tahriki bulunması sebebiyle idarenin sorumluluğu bulunmadığına karar verilmiştir.<sup>155</sup> Terör eyleminin doğurduğu zararda ihmali bulunan şirketin açtığı dava da reddedilmiştir.<sup>156</sup>

<sup>147</sup> Danıştay 10. Daire, E: 2005/2835-2007/859, T:2.3.2007, Bunun gibi, 10. Daire, E: T:4.4.2007, 2004/9986, K:2007/1663; 10.Daire, E: 2005/2092, K:2007/5639, T:6.11.2007, **Akgül**, s.119.

<sup>148</sup> Danıştay 10. Daire, E: 2008/682, K:2008/1174, T:14.3.2008, **Akgül**, s.118

<sup>149</sup> Danıştay 10. Daire, E: T:22.5.2007, 2004/13425, K:2007/2929, **Akgül**, s.121

<sup>150</sup> Danıştay10.Daire, E: 2002/6620, K:2004/4086, T:26.4.2004, **Akgül**, s.121

<sup>151</sup> Danıştay 10. Daire, E: 2004/9198, K:2007/2929, T:4.4.2007, **Akgül**, s.

<sup>152</sup> Danıştay 10.Daire, E: 1992/3371, K:1993/3777, T:13.10.1993; Danıştay 10.Daire, E:1995/1102, K:1996/5774; 4.10.1996, Danıştay10.Daire, 11.10.2000, 1999/2162, K:2000/5120, **A. Yayla**, s.159.

<sup>153</sup> Bu görüşte, **A.Yayla**, s.88-89.

<sup>154</sup> Danıştay E:2011/9965, K:2012/5281, 12.9.2012, **A.Yayla**, s.89.

<sup>155</sup> Danıştay 10.Daire, E: 2004/10461, K:2005/8092, T:26.12.2008, **Atay**, s.788.

<sup>156</sup> Danıştay 10.Daire, E: 2008/5366, K:2012/423, T:8.2.2012, DD, S.131, s.187.

### 3. Müterafik Davranış Kavramı ve Uygulaması

Zarara uğrayanın davranışı, zararın oluşumuna etki ve katkıda bulunmuşsa, sorumluluk paylaşılır. Bu şekilde, meydana gelen zarara idare ve mağdur birlikte sebep olmuşsa, müterafik davranış vardır.<sup>157</sup>

Zarar görenin davranışı yerine, “müterafik kusur” terimi de yaygın olarak kullanılmakla beraber,<sup>158</sup> bize göre zarar uğrayanın fiilinin kusurlu olması gerekmediğinden “müterafik davranış” terimi tercih edilmelidir.<sup>159</sup>

Zarar görenin kusuru kavramına, kişinin sıkı ilişkide bulunduğu kişilerin de dahil olduğu, bu bakımdan işçinin hatasının işvereni, çocukların kusurunun ebeveynini, eşin davranışının diğer eşi bağladığı, sürücünün hatasının yolculara karşı idarenin sorumluluğunu kaldırdığı ifade edilmektedir.<sup>160</sup> Temyiz kudreti bulunmayan kişinin veya küçüğün davranışı, idarenin sorumluluğunu kaldırabilir veya azaltabilir.<sup>161</sup>

Meydana gelen zararda, zarar görenin davranışı katkıda bulunmuşsa veya artmasına sebep olmuşsa idarenin sorumluluğu tamamen veya kısmen kalkar. Zarar görenin davranışının idarenin sorumluluğunu kaldırabilmesi için zararın doğumunda esaslı bir rol oynaması gerekir. İliyet bağı tamamen veya kısmen kesecek nitelikteki hal ve sebeplerin takdiri idare yargıcına aittir.<sup>162</sup> Bu hâl ve sebepler illiyet bağı tamamen kesecek mahiyette ise, idarenin hem kusur hem kusursuz sorumluluğu ortadan kalkar. Buna karşılık illiyet bağı tamamen kesilmediği, yani müterafik davranışın bulunduğu hallerde idarenin sorumluluğu yoluna karar verilir. Bu takdirde zarar paylaşılır ve kusur oranına göre ödenecek tazminat miktarından indirim yapılır.<sup>163</sup> Danıştay’ın uygulaması bu doğrultudadır.<sup>164</sup>

<sup>157</sup> Atay, s.785.

<sup>158</sup> Günday, s.385; Tan, s.489; Atay, s.783; Sancakdar, s.865

<sup>159</sup> Zarar görenin illa kusurlu olması gerekmediğini belirten Gözler gibi (Gözler, C.II, s.1339, dp.1414), müterafik kusurun sadece kusur sorumluluğunda söz konusu olabileceği, zira kusursuz sorumlulukta zaten kusur şartının aranmayacağı fikrinden hareketle Çağlayan da, müterafik davranış teriminin kullanılmasının daha doğru olacağını ileri sürmektedir. Bkz. Çağlayan (2007), s.199, dp.528. Aynı görüşte, Çıtak, s.88. Onar, açıklama yapmaksızın “mağdurun fiili” ibaresini kullanmaktadır, Onar, C.III, s.1721. Aksine, temyiz gücü olmayanlar bakımından kusur aranması gerektiği yolunda, A.Yayla, s.157

<sup>160</sup> Atay/Odabaşı/Gökcan, s.182; Atay, s.786.

<sup>161</sup> Çağlayan (2007), s.199-200.

<sup>162</sup> Gözübüyük, s.324; Esin, s.220; Özgüldür, s.139; Armağan, s.265; Tan, s.490.

<sup>163</sup> Gözübüyük, s.324; Gözler, C.II, s.1340-1341; Çağlayan (2007), s.205; Armağan, s.263; ; Kabalık, s.222; Aydın, s.160 vd.

<sup>164</sup> Askeri birliğin köyün arazisine döktüğü çöplükte bulduğu tanksavar mermisini kurcalayan çocukların patlama sonucu uğradığı zararda, Danıştay salt idarenin sorumlu tutulmaması,

Yukarıda verdiğimiz örnek yargı içtihatlarında sorumluluğun tamamen kalktığına karar verildiği görülmektedir. Danıştay da, gizlice girdiği atış bölgesinde mermi isabeti sonucu ölümü,<sup>165</sup> geceleyin elindeki poşet ile askeri mıntı-kaya girmek isteyen kimselerin ikaz ve ihtara rağmen durmayıp koşması üzere usulüne uygun ateş sonucu ölümü,<sup>166</sup> olaylarında müteveffanın kendi kusurundan kaynaklandığını belirterek tanzim taleplerini reddetmiştir. Danıştay'ın ilginç bir kararında, ihtara rağmen etrafında tel örgü bulunmayan karakolun çevresindeki mayınlı bölgeye hayvan otlatmak için giren çocuğun bastığı mayının patlaması sonucu sakatlanması, müterafik kusur sayılmaz ve idarinin sorumluluğunun bulunmadığına içtihat edilmiştir.<sup>167</sup>

Danıştay, bagaj görevlisinin tren durmadan inerken kayarak düşmesi sonucu sakat kaldığı,<sup>168</sup> dikkatsizlikle elini kıyma makinesine kaptıran aççının parmaklarının koptuğu,<sup>169</sup> hallerde de zararın tamamen ilgililerin kendi fiilinden kaynaklandığına karar vermiştir.<sup>170</sup> Bunun gibi, 14 yaşındaki müteveffa çocuğun köy yakınlarında hayvan otlatırken harabe halindeki bir binada bulunduğu el bombasının pimini çekmesi sonucu hayatını kaybettiği olayda, Danıştay çocuğun yüzde 50 müterafik kusurunun da dikkate alınması gerektiği gerekçeyle, sadece idareyi kusurlu bularak tazminata mahkum eden idare mahkemesi kararını bozmuştur.<sup>171</sup>

Buna karşılık, İSKİ'ye ait su borularının patlaması sonucu taşan suların davacının bodrumunu basmasıyla uğranılan zararda, davacının resmi projeye aykırı olarak yapısında aydınlık boşluğu bırakmasının da etkili olduğunun anlaşıldığı uyuşmazlıkta, Danıştay müterafik kusuru dikkate alarak idarenin ilgilie yüzde 50 oranında tazminat ödemesi gerektiğine karar vermiştir.<sup>172</sup>

---

müterafik kusurunda araştırılması gerektiğine karar vermiştir, 10.Daire, E:1992/714, K:1993/3724, 11.10.1993. **Gözler**'e göre olayda idarenin kusuru bulunduğundan kusur sorumluluğu esasına göre tazminata hükmedilmelidir. **Gözler**, s.1346.

<sup>165</sup> Danıştay 12.Daire, , E.1965/3442, K:1967/983, 31.05.1967. Danıştay 12. Daire Kararları, Birinci kitap, C:II, s.306

<sup>166</sup> Danıştay 10. Daire, E:1997/6014, K:1999/5492, 9.11.1999, DD, S.103, s.891.

<sup>167</sup> Danıştay 10.Daire, E:1997/4889, K:1998/6084, T:25.11.1998, DD, S.100, s.517 (Gerekli tedbirlerin alınmadığına işaretle bu kararın isabeti eleştirilmektedir. **Gözler**, C:II, s.1343; **Çağlayan** (2007), s.202, dp.540.

<sup>168</sup> Danıştay 10. Daire, E:1996/4007, K:1998/965, T:26.02.1998, **Gözler**, s.1344

<sup>169</sup> Danıştay 10. Daire, E:1992/365, K:1992/4534, T:23.12.1992, DD, S.87,s.848.

<sup>170</sup> **Gözler**' göre bu iki olayda, mesleki risk ilkesi gereği idarenin kusursuz sorumluluğuna gidilmesi gerekirdi. **Gözler**, C:II, s.1345. Aynı görüşte **Çağlayan** (2007), s.203.

<sup>171</sup> Danıştay 10. Daire, E: 2011/541, K:2015/1476, T:30.3.2015 (karar yayımlanmamıştır).

<sup>172</sup> Danıştay 8. Daire, E: 1995/2637, K:1997/3313, T:12.11.1997, **Karavelioğlu**, s.308.

Sorumluluk esasının, müterafik kusurun ve üçüncü kişi kusurun tartışıldığı bir uyuşmazlıkta; personel olmamakla beraber kampüs içinde davalı idareye ait traktörü kullanmasına izin verilen kişinin yaptığı kazada, adli tıp tarafından aracın üzerine yolcu aldığı da dikkate alınarak %75 oranında sürücünün, traktörün çamurluğuna oturduğundan %25 oranında davacılar yakınının kusurlu olduğu belirtiliş olup idare mahkemesince davacılar yakınının kusuru dikkate alınarak kusursuz sorumluluk ilkesi uyarınca tazminat ödenmesine karar verilmiştir. İdarenin temyizi üzerine kararı bozan Danıştay'a göre kamu hizmetinde kullanılmak üzere tahsis edilen traktörün idare çalışanı dışında aracı kullanmaya yetkili ve görevli olmayan kişi tarafından kullanılmasına müsaade eden idarenin hizmet kusuru vardır. Bu durumda, İdare Mahkemesince yeniden yapılacak bilirkişi incelemesinde, olayın meydana gelmesinde idarenin, araç sürücüsünün ve davacılar yakının kusurlarının ayrı ayrı tespit ettirilerek idare yönünden belirlenecek kusur oranı kadar davacı eşin destek zararı hesaplanması gerekirken, davalı idare çalışanı olmayan araç sürücüsünün kusurundan kaynaklanan zarardan davalı idarenin kusursuz sorumluluk ilkesi gereğince sorumlu olduğu sonucuna ulaşılarak eksik inceleme ve araştırma sonucunda verilen mahkeme kararında hukuki isabet bulunmamaktadır. Esasa katılan ayrışik gerekçede ise, davacıların yakınının kaybetmesi olayının idareyle bağı bulunmayan üçüncü kişi konumundaki sürücünün fiilinden kaynaklandığı, davalı idareye ait traktörün kullanımına izin verdiği ileri sürülen mühendis hakkında herhangi bir disiplin ve ceza soruşturmasının da bulunmadığı hususu gözönüne alındığında, salt traktörün idareye ait olmasının ölüm olayı sonucu uğranılan zararın idareye yüklenebilen bir faaliyete bağlı olarak doğduğu anlamına gelmeyeceğinden, olayda davalı idarenin hizmet kusurunun bulunduğu bahsedilmesine hukuken imkan bulunmadığı ifade edilmiştir.<sup>173</sup>

Depo sorumlusu olan davacılar depoya gelen mobilya malzemelerinin araçtan indirildiği sırada sunta malzemelerin üzerine düşmesi sonucu hayatını kaybetmesi olayında, idare mahkemesince zararın zarar görenin şahsi hal ve hareketlerinden kaynaklandığı gerekçesiyle tazminat davasının reddine karar verilmiş ise de, Danıştay, ölüm sonucunun murisin yürüttüğü kamu hizmetinin sebep ve etkisiyle gerçekleştiğini belirterek olağan dışı zararın kusursuz sorumluluk ilkesi uyarınca tazmininin gerektiğine karar vermiştir.<sup>174</sup>

<sup>173</sup> Danıştay 10.Daire, E:2016/3138, K:2017/4945, T:20.11.2017, (karar yayımlanmamıştır).

<sup>174</sup> Danıştay 10.Daire, E:2012/7958, K:2015/4554, T:23.10.2015, (karar yayımlanmamıştır).



## D. ÜÇÜNCÜ KİŞİNİN DAVRANIŞI

### 1. Genel Olarak Üçüncü Kişi ve Davranışının Sorumluluğa Etkisi

Meydana gelen zarar ya tamamen üçüncü kişinin davranışından kaynaklandığından idarenin sorumluluğu kalkar, ya da ortak davranış, yani üçüncü kişinin fiili idarenin fiilinden kaynaklanan zarara katkıda bulunduğu takdirde sorumluluk paylaşılır. Sorumluluğun paylaşılması problemlili bir konu olmakla birlikte,<sup>175</sup> idari yargıda müteselsil sorumluluk esasının kabul edilmediği söylenebilir.<sup>176</sup> Bunun Fransız hukukundaki istisnaları, a) Bir kamu hizmetinin birden fazla kamu tüzel kişileri tarafından yürütülmesi, b) Bayındırlık faaliyetlerinde idare yanında işi yürüten müteşebbisin de bulunması ve c) Kusursuz sorumluluk halidir. Bütün bu durumlarda, sorumluluğu süren idare zararı tamamen tazmin eder. İdare zararı karşıladıktan sonra üçüncü kişiye rücu edebilir.<sup>177</sup>

Üçüncü kişinin idarenin sorumluluğunu etkileyebilmesi için mutlaka kusurlu olması gerekmez. Pratikte üçüncü kişinin fiili genellikle kusurlu olmakta ise de kusursuz da olabilir. Diğer taraftan üçüncü kişinin idare ile arasında hiçbir hukuki bağ bulunmaması şarttır. Arada statüsel, sözleşmeye dayalı vb. bir hukuki ilişki varsa idarenin sorumluluğu sürer.<sup>178</sup> Üçüncü kişi kamu tüzel kişisi de olabilir.<sup>179</sup>

Üçüncü kişinin fiili, idarenin sorumluluğunu sorumluluk türüne ve zararın ağırlığına göre etkiler. Öncelikle üçüncü kişinin davranışının idarenin kusursuz sorumluluğuna hiçbir etkisinin olmadığını, kaldırmadığı gibi azaltmadığını belirtelim. Buna karşılık, zararın oluşumunda üçüncü kişi asli fail, idare ikincil konumda ise idarenin kusura dayanan sorumluluğu tamamen kalkar. İdarenin faaliyeti ile üçüncü kişinin davranışının birlikte ve ortak zarara yol açtıkları durumlarda ise, zarar paylaşılır. Bu takdirde zarara uğrayan idarenin yol açtığı kısmı talep edebilir. Buna karşılık idarenin kusursuz sorumluluğunu gerektiren durumlarda üçüncü kişinin fiilinin zarara katkısı herhangi bir etki

<sup>175</sup> Sorumluluğun paylaşılmasıyla ilgili aksaklıklar ve çözümü şekli için bkz. Çağlayan (2007), s.210 ve (2017), s.705; Atay / Odabaşı / Gökcan, s.182-18.

<sup>176</sup> Armağan, s.279; Aydın, s.165; Çatak-İrız, s.75; Çağlayan (2017), s.706.

<sup>177</sup> Çağlayan (2007), s.21 ve (2017), s.707.

<sup>178</sup> Esin, s.233; Özgüldür, s.140; Çağlayan (2007), s.141; Armağan, s.281.

<sup>179</sup> Çağlayan (2007), s.206; Armağan, s.280.

yapmaz; yani idarenin sorumluluğu devam eder.<sup>180</sup> Doktrine göre, zararın tamamını tazmin eden idare katkısı oranında üçüncü kişiye rücu edebilir.<sup>181</sup>

Danıştay yeni bazı kararlarında, terörden kaynaklanan zararın tazminin ödenmesine karar verirken sosyal risk ilkesinden hiç bahsetmemiş ve idarenin illiyet bağı üçüncü kişinin kusuruyla kesildiğinden idarenin sorumluluğunun bulunmadığına hükmetmiştir. Bu yöndeki bir karara göre, “*Terör olayında yaşamını yitiren kişinin murisleri tarafından olayda hizmet kusuru bulunduğundan bahisle ... açılan dava sonucu (... idare mahkemesince...) hizmet kusuru bulunduğuna karar verilmiş ise de, davacı şirket aleyhine ... açılan ... kesinleşen tazminat davasında ... davalı şirketin müessir terör olayının meydana gelmesini önlemek adına alması gerekli tedbir ve önlemleri tam ve noksansız olarak yerine getirmediği, olayda kusurlu olduğu ... işleticiliğini üstlendiği çarşıda yangın ve güvenlik ile ilgili hiç bir önlem almadığı sabit olan davacı şirketin kusuru, olay ile meydana gelen zarar arasındaki illiyet bağını kesecek ölçüdedir.*”<sup>182</sup> Bunun gibi Danıştay, çalınarak başka bir hırsızlık olayında kullanılan aracın çalan kişiler ile bunları takip eden kolluk güçleri arasındaki çatışma sırasında zara görüldüğü olayda, idarenin hizmet kusuru veya kusursuz sorumluluğunun bulunmadığı gibi, sosyal riskten de söz edilemeyeceği gerekçesiyle, araç sahibinin vaki tazminat talebini reddetmiştir. Benzer kararlarına bakıldığında, Danıştay’a göre sulama kanalında meçhul kişilerin açtığı delikten akan suların tarlaya verdiği zarar,<sup>183</sup> teneffüste bir öğrencinin sopa ile vurarak diğer öğrencinin gözünü sakatlaması,<sup>184</sup> otomobilin faili meçhul kimseler tarafından yakılması,<sup>185</sup> Emniyet

<sup>180</sup> Gözübüyük, s.326; Gözler, C:II, s.1350, 1354; Atay, s.787; Çağlayan (2007), s.207, 212; Çağlayan (2017), s.707-708; Tan, s.490; A.Yayla, s.159; Aydın, s.163-164. Bu hâle üçüncü kişinin cephaneliği sabote etmesini örnek gösteren Gözler bu takdirde risk sorumluluğunun söz konusu olacağını belirtmektedir. Gözler, C:II, s.1350, dp.1451; Günday, s.336-337; Kalabalık, s.223; Tan, s.490; Kaplan, s.299.

<sup>181</sup> Gözübüyük / Tan, C:I, s.726; Gözübüyük, s.326; Atay/Odabaşı /Gökcan, s.182-183; Atay, s.788; Gözler, C:II, s.1350-1351; Çağlayan (2007), s.212 ve (2017), s.707; Esin, s.233; Armağan, s.279; ; Kalabalık, s.223; Tan, s.490; A. Yayla, s.160; Çatak-İrız, s.73-74; Kaplan, s.299; Çıtak, s.92-93; Sancakdar (2018), s.200.

<sup>182</sup> Danıştay 10. Daire, E:2008/5366, K:2012/423, T:8.2.2012, nakleden Şaşmaz, s.231-232.

<sup>183</sup> Danıştay 12. Daire, E: 1969/3894, K: 1972/273, T:25.1.1992, Gözübüyük / Tan, C: II, s.732.

<sup>184</sup> Danıştay 12. Daire, E: 1972/1339, K: 1973/1228, T:18.4.1973, Danıştay 12 Daire Kararları, Birinci Kitap, C: II, s.302.

<sup>185</sup> Danıştay 12. Daire, E: 1971/503, 1972/1756, Danıştay 12. Daire Kararları, Birinci Kitap, C: II, s.302.

Müdürlüğünde ehliyet almak için beklerken bir polis memuruna ait silahın başka bir kişi tarafından kullanılması sonucu yaralanma,<sup>186</sup> görevli olduğu hastanede çalışmakta iken başka bir kişi tarafından özel maksatla öldürme,<sup>187</sup> do-pingli atın bilerek koşturulduğunun tespiti üzerine yarışlardan yasaklanması,<sup>188</sup> cezaevi görevlisinin işe giderken kişisel husumet sebebiyle öldürülmesi,<sup>189</sup> olaylarında üçüncü kişilerin davranışı illiyet bağıını kesecek yoğunlukta olduğundan idarenin sorumluluğu bulunmamaktadır. Bununla birlikte Danıştay'ın son zamanlarda kamu görevlilerinin kişisel kusurundan doğan zararlara ilişkin davalarda, ilgiye rücu şartıyla idarenin sorumluluğuna hükmettiği belirtilmektedir.<sup>190</sup> Verilen örneğe bakıldığında<sup>191</sup> olayda ağır hizmet kusurunun varlığına işaret edildiği görülmektedir.

Başka bir uyuşmazlıkta, terör örgütü mensuplarının davacının evinin bulunduğu güzergaha doğru kaçtığı bilgisi alınması üzerine askeri bir birlik tarafından gece yarısı başlatılan takip devam ederken davacının eşi tarafından arı kovanına saldırı yapan bir ayının bulunduğu zannıyla açılan ateşte bir asker yaralanmış, bunun üzerine karşılık veren başka bir erin atışı sonucu yaralanan eş bilahere vefat etmiştir. İdare Mahkemesi zarar ile idari davranış (hizmet) arasında illiyet bağıının ilk ateşi açan üçüncü kişinin (davacının eşinin) ağır ve açık kusuru neticesinde kesilmesi sebebiyle davalı idareye atfedilebilecek herhangi bir kusur bulunmadığı gerekçesiyle davayı reddetmiştir. Temyiz edilen kararı Danıştay farklı gerekçe belirtmeksizin onamıştır.<sup>192</sup>

## 2. Üçüncü Kişinin İdarenin Kusurlu Ajanı Olması Halinde Sorumluluk

Burada, esasen hizmet kusuru ile birlikte ve ayrı bir başlık altında incelenmesi gerekmektedir beraber üçüncü kişi olarak da konumlandırılabilceği gözetilerek, zararın kamu görevlilerinin kişisel kusurundan kaynaklanması haline de değinmek yararlı olacaktır. Aslında genellikle hizmet kusuru ile idarenin aja-

<sup>186</sup> Danıştay 10. Daire, E: 2001/8, K:2001/1144, T:27.3.2001, **Atay / Odabaşı / Gökcan**, s.269-270.

<sup>187</sup> Danıştay 10.Daire, E: 2001/1655, K:2001/1696, T:9.5.2001, **Atay / Odabaşı / Gökcan**, s.270.

<sup>188</sup> Danıştay 10.Daire, E:2001/6156, K:2001/2103, T:5.6.2001, **Atay / Odabaşı / Gökcan**, s.270-271.

<sup>189</sup> Danıştay 10.Daire, E:1958/3720, K:1958//1301, T:26.3.1958, **Atay / Odabaşı / Gökcan**, s.271.

<sup>190</sup> **Candan**, s.195.

<sup>191</sup> DİDDGK, E:2002/191, K:2002/644, T:20.9.2002, DKD, S.1, s.88.

<sup>192</sup> Danıştay 10.Daire, E: 2012/5869, K:2015/4549, T:23.10.2015.

nının kişisel kusuru birleşmiş vaziyettedir. Zira, hizmet kusuru, kişiselleştirilmiş olsun olmasın aslında kamu görevlilerinin kusurudur. Bu konuda, Fransız öğretisinde her iki kusurun bir arada bulunmasını ifade eden kusurların içtima ve bunların iç içe girmesi anlamına gelen sorumlulukların içtima teorileri ortaya atılmıştır.<sup>193</sup> Genel olarak Fransız içtihatlarının hizmet dışında idarenin ajanlarınınca verilen zararları da hizmet kapsamına dâhil edecek şekilde geliştiği söylenebilir.<sup>194</sup>

Üçüncü kişinin kamu görevlisi olması halinde, bunun davranışının hizmetten ayrılabilen kişisel kusur oluşturmadığı takdirde Anayasa'nın 129/5'nci fıkrası uyarınca<sup>195</sup> tazmini için idari yargı yerinde dava açılabilir.<sup>196</sup> Sorumlulukların birleştiği hallere ilişkin olarak pozitif hukukumuzda Anayasa hükmüne paralel tek düzenleme (yargı kararlarının yerine getirilmemesine ilişkin İYUK m.28/4 dışında) 657 sayılı Devlet memurları Kanunu'nun "*Kişilerin uğradıkları zararlar*" başlıklı 13'üncü maddesindeki hükümdür: "*Kişiler kamu hukukuna tabi görevlerle ilgili olarak uğradıkları zararlardan dolayı bu görevleri yerine getiren personel aleyhine değil, ilgili kurum aleyhine dava açarlar. Ancak, Devlet dairelerine tevdi veya bu dairelerce tahsil veya muhafaza edilen para ve para hükmündeki değerli kağıtların ilgili personel tarafından zimmete geçirilmesi halinde, zimmete geçirilen miktar, cezai takibat sonucu beklenmeden Hazine tarafından hak sahibine ödenir. Kurumun, genel hükümlere göre sorumlu personele rücu hakkı saklıdır. / İşkence ya da zalimane, gayri insani veya haysiyet kırıcı muamele suçları nedeniyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesince verilen kararlar sonucunda Devletçe ödenen tazminatlardan dolayı sorumlu personele rücu edilmesi hakkında da yukarıdaki fıkra hükmü uygulanır.*"

<sup>193</sup> Geniş bilgi ve örnek kararlar için bkz. **Atay/Odabaşı/Gökcan**, s.81 vd.; **Gözler**, C:II, s.1121 vd.

<sup>194</sup> **Atay/Odabaşı/Gökcan**, s.86-87.

<sup>195</sup> 1982 Anayasasının 40'ncü maddesinin İkinci fıkrasında kişinin resmi görevliler tarafından vaki haksız işlemler sonucu uğradığı zararların, kanuna göre Devletçe tazmin edileceği ve Devletin sorumlu olan ilgili görevliye rücu hakkının saklı olduğu belirtildikten sonra 129'ncü maddesinin Beşinci fıkrasında; "*Memurlar ve diğer kamu görevlilerinin yetkilerini kullanırken işledikleri kusurlardan doğan tazminat davaları, kendilerine rücu edilmek kaydıyla ve kanunun gösterdiği şekil ve şartlara uygun olarak, ancak idare aleyhine açılabilir*" şeklinde düzenleme yapılmıştır.

<sup>196</sup> **Candan**, s.185. Kamu personelinin üçüncü kişiler verdikleri zararlardan ötürü sorumluluklarının Anayasa'nın 40, 129/5 ile 657 sayılı DMK'nun 13'ncü madde hükümleri karşısında durumu konusunda bkz. **Günday**, s.327 vd.; **Akyılmaz, Bahtiyar** (2004) İdare Hukuku, Konya, Sayram, s.405; **Atay**, s.736 vd.

Türk hukukunda da kusurların bir araya gelmesi ya da iç içe girmesi halinde, zararın idareye yüklenebileceği kabul edilmektedir.<sup>197</sup> Bunun yanında DURAN'ın ortaya atıp<sup>198</sup> GÜRAN'ın<sup>199</sup> geliştirdiği personelin hizmetten mutlak surette ayrılamayan kişisel kusurlarının aslında hizmet kusuru niteliği taşıyan görev kusuru kavramından hareketle, bu zararların tazmininin idare tarafından yapılması gerektiği ileri sürülmüştür. Fransa'da giderek hizmet kusuru alanı genişletilmiş ve ajanın hizmetten tam olarak ayrılabilen kişisel kusurunun varlığı hali hariç idarenin sorumlu olduğu kabul edilmeye başlanmıştır.<sup>200</sup> Buna göre ajanın hoş görülemeyen ağır kusuru, kasıt ve kötü niyetinden doğan kusuru ve kişisel çıkar gözettiği hallere ilişkin kusuru kişisel kusur sayılmaktadır.

Türkiye'de uygulama görev kusuru yönünde genişlemiş, salt kişisel kusur sayılmayacak haller dışında<sup>201</sup> hizmet kusuru ile birleşen görev kusurunun mevcut olduğu düşüncesine iltifatla uyumsuzlukları idarenin sorumluluğu çerçevesinde ve idari yargı yerinde görülmesi eğilimi ortaya çıkmıştır. Salt kişisel kusur sayılabilecek haller ise, zarar verme kastıyla hareket etme, ağır kusur, fiilin suç teşkil etmesi ve hizmetten tamamen ayrılabilir kusurun söz konusu olması şeklinde özetlenebilir.<sup>202</sup>

Sonuç olarak, kamu görevlisinin davranışının hizmet kusuru oluşturduğu kabul edildiğinde zarar paylaştırılabilir. Kusursuz sorumluluğa gidildiğinde zarar müterafik kusurdan dolayı paylaştırma yapılmamaktadır. İdare zararın tamamını öder, fakat sonra ajana rücu edebilir.

<sup>197</sup> **Günday**, s.327; **Esin**, s.449; **Özgüldür**, s.112. Türk hukuk öğretisinde idarenin ajanlarının kusuru ile hizmet arasındaki ilişki konusundaki görüşlerin toplu bir özeti için bkz. **Özgüldür**, s.96-136.

<sup>198</sup> **Duran. Lütfi** (1964), *İdare Hukuku Meseleleri*, İstanbul, s.625 vd.

<sup>199</sup> **Güran, Sait** (1979) 'İdarenin ve Ajanın Sorumluluğunun Belirlenmesine İlişkin Düşünceler' *Danıştay Dergisi*, s.58.

<sup>200</sup> **Delcros- Delcros**, s.88. Fransa'da 13 Temmuz 1983 tarihli ve 83-634 sayılı kanunla hizmet ve görev kusurlarında öncelikle idarenin sorumlu olduğu kabul edilmiştir.

<sup>201</sup> Bu kavramı ilk kez ortaya atan **Duran** yukarıda açıklanan kriterlere yakın açıklamalar yapmaktadır. **Duran, Lütfi** (1974) 'Türk Kamu Personelinin Mali Sorumluluğu' Tahsin Bekir BALTA'ya Armağan, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayını, s.59-120

<sup>202</sup> Türk öğretisindeki görüş ve bu kriterlerle ilgili geniş ve toplu bilgi için bkz. **Özgüldür**, s.120 vd., 126-131. Kriterlerle ilgili olarak bkz. **Atay**, s.725.

## SONUÇ

İdarenin sorumluluğunu ortadan kaldıran veya azaltan hâl ve sebeplerin tümü sorumluluk şartlarından illiyet bağıını tamamen veya kısmen keser. Bu hâllerin sorumluluğu etkileme durumunu, öncelik sırası hizmet kusuru, sonra risk ilkesi ve en sonra kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesi olacak şekilde ve sosyal risk hallerinde özel bir düzenleme olup olmadığına göre şematize ederek bir tablo halinde göstermek mümkündür. Sorumluluğu kaldıran veya azaltan hâllerle ilgili Danıştay uygulaması hakkında vardığımız sonuçları şu şeklide sayabiliriz:

İlk sonuç, önceliği olan risk ilkesine göre kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesinin giderek daha yaygın bir uygulama alanı bulunduğuudur. Bu şekilde adeta sorumluluk torbası olarak kabulü, kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesinin kusursuz sorumluluğun genel esas olma<sup>203</sup> özelliğini pekiştirmektedir.

Diğer taraftan, sosyal risk sayılan terör eylemlerinden doğan maddi zararların tazmininin özel düzenleme konusu yapılmasıyla, Danıştay uygulamasında sosyal risk ilkesi yerine hizmet kusuru veya kusursuz sorumluluk esasına başvurma yolu açılmıştır. Aslında kusur karinesinin zafiyeti karşısında, meşruluğunun hakkaniyet ve nısfet kurallarına dayandığı göz önünde bulundurarak sosyal risk konusu olayları illiyet bağıını genişletmek suretiyle kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesi kapsamında temellendirmek mümkündür. Dolayısıyla, henüz yasal düzenleme konusu yapılmamış kitle hareketlerinden kaynaklanan zararların, -eğer kusur ispat edilemiyorsa- mümkün ölçüde kusurlu sorumluluk esasına göre tazmini yolunu benimsemek isabetli olabilir.

Özellikle beklenmeyen hal ile üçüncü kişinin davranışının, hizmet kusurunun aksine kusursuz sorumluluğu etkilemediği dikkate alındığında, teknolojik ve ekonomik seviyenin yükselişine paralel olarak öngörülemezliğin ve önlenemezliğin azaldığı ölçüde kusursuz sorumluluk kapsamını genişlettiği söylenebilir.

Günün idaresi sorumluluk bakımından geçmişe göre daha geniş bir yelpaze karşısındadır. Öyle ki, bazı doğal olaylarında kusur bulunmasa bile idare sorumlu tutulabilmektedir.<sup>204</sup> Askeri Yüksek İdare Mahkemesinin eski bir kararı bize göre bu hususta yol gösterebilecek özelliktedir: Kamuoyuna da mal olmuş söz konusu uyuşmazlıkta, sarp bir dağın yamacındaki askeri karakola çığ

<sup>203</sup> Atay, s.775.

<sup>204</sup> Yayla, s.371.

düşmesi sonucu çok sayıda asker şehit olmuştur. İdare karakolun yerini belirlerken, iklim ve hava şartlarını dikkate almaktan çok güvenlik hizmetini ön planda tutmuştur. Açılan tazminat davasında AYİM bu sebeple idarenin hizmet kusurunun bulunmadığına, ancak Anayasal ve yasal görevlerin yürütülmesi bağlamında zorunlu olarak yamaçta karakol inşa edilmesinden kaynaklanan zararın kusursuz sorumluluk esaslarına göre karşılanması gerektiğine karar vermiştir.<sup>205</sup>

---

<sup>205</sup> AYİM, 2. Daire, E:1993/6, K:1993/147, T:14.4.1993, AYİMD, S.8, s.675.

## KAYNAKÇA

- Akgül, Aydın** (2009) ‘Tam Yargı Davalarında Zararın Tamamıyla Zarar Görenin Kusurundan Kaynaklanması’ Terazi Hukuk Dergisi, C:4, S:32, s.111-125.
- Akyılmaz, Bahtiyar** (2004) İdare Hukuku, Konya, Sayram.
- Akyılmaz, Bahtiyar** (2005) ‘Sosyal Risk ve Uygulama Alanı’ Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: IX, S:1-2, 2005, s.185-211.
- Akyılmaz, Bahtiyar / Sezginer, Murat / Kaya, Cemil** (2018) ‘Türk İdare Hukuku,’ 9. Baskı, Ankara, Savaş.
- Anayurt, Ömer** (1989) ‘İdarenin Kusura Dayalı Sorumluluğu’ (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Armağan Tuncay** (1997) İdarenin Sorumluluğu ve Tam Yargı Davaları, Ankara, Seçkin Kitabevi.
- Atay, E. Ethem** (2018) İdare Hukuku, 6.Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi.
- Atay, E.Ethem / Odabaşı, Hasan / Gökcan, H. Tahsin** (2003) İdarenin Sorumluluğu ve Tazminat Davaları, Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Azrak, Ali Ülkü** (1990) ‘İdarenin Toplumsal Muhatara (Sosyal Risk) Kuramına Göre Kusursuz Sorumluluğu’ Sorumluluk Hakkında Yeni Gelişmeler – III Sempozyumu, Ankara 12-13 Mayıs 1979, İstanbul.
- Aydın, Muhammed Ali** (2016) İdarenin Hizmet Kusurundan Doğan Sorumluluğu, Ankara, Adalet Yayınevi.
- Bal, Yakup/Şahin, Yahya/Karabulut, Mustafa** (2003) Damıştay 10. Dairesinin Tazminat Davalarına İlişkin Seçilmiş Kararları, Ankara, Seçkin Yayınevi.
- Bucaktepe, Adil** (2013) ‘Depremden Dolayı İdarenin Sorumluluğu’ Dicle Üniversitesi HFD, C: 17-18, S: 26-29, s.93-122, Diyarbakır.
- Candan, Turgut** (2011) Açıklamalı İdari Yargılama Usulü Kanunu, 4.Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi.
- Çağlayan, Ramazan** (2007) Tarihsel, Teorik ve Pratik Yönleriyle İdarenin Kusursuz Sorumluluğu, Ankara, Adil Yayınevi.
- Çağlayan, Ramazan** (2017) İdari Yargılama Hukuku, 9.Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Çatak Irız, Betül** (2011) Sağlık Hizmetlerinden Kaynaklanan Zararlardan Doğan İdarenin Sorumluluğu, Ankara, Adalet Yayınevi.
- Çıtak, Halim Alperen** (2014) İdarenin Kusursuz Sorumluluğu Bağlamında Sosyal Risk İlkesi, Ankara, Adalet Yayınevi.



**Çoban, Ayşegül** (2003) ‘Yargı Kararları Işığında Sosyal Risk İlkesi’ Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:11, S:1-2, s.319-337.

**Delcros, Xavier/Delcros, Bertrand** (1976) L’unité de la personnalité juridique de l’Etat, LGDJ, Paris, (Çev. Turgut CANDAN (1984) Fransa ve İngiltere’de İdarenin Sorumluluğu, Ankara, Danıştay Yayınları No: 39).

**Duran, Lütfi** (1974) ‘Türk Kamu Personelinin Mali Sorumluluğu’ Tahsin Bekir BALTA’ya Armağan, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayını, s.59-120.

**Duran, Lütfi** (1974) Türkiye İdaresinin Sorumluluğu, Ankara, TODAİE Yayınları.

**Duran, Lütfi** (1964) İdare Hukuku Meseleleri, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları.

**Düren, Akın** (1979) İdare Hukuku Dersleri, Ankara, Sevinç Matbaası.

**Erkut, Celâl** (2000) ‘Deprem ve İdarenin Sorumluluğuna Danıştay’ın Yaklaşımı’, Deprem ve Hukuk, İstanbul 2000, s.44-49, İstanbul Barosu Yayınları.

**Esin Yüksel** (1976) Danıştay’da Açılacak Tazminat Davaları, İkinci Kitap: Esas, 2.Baskı, Ankara, Güven Matbaası.

**Evren, Çınar Can** (2010) ‘İdarenin Sorumluluğunu Etkileyen Neden Olarak Mücbir Sebep’ Gazi Üniversitesi hukuk fakültesi Dergisi, C: XIV, S:1, s.263-297.

**Gözler, Kemal** (2009) İdare Hukuku, C:I-II, 2. Baskı, Bursa, Ekin Kitabevi.

**Gözübüyük, Şeref/Tan, Turgut** (2001) İdare Hukuku, C:I Genel Esaslar, 2.Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi.

**Gözübüyük, Şeref** (2007) Yönetmelik Yargı, 26.Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi.

**Gözübüyük, A. Pulat** (1977) Hukuki Mesuliyet Bakımından Mücbir Sebepler ve Beklenmeyen Hâller, Ankara, Kazancı.

**Günday, Metin** (2017) İdare Hukuku, 11.Baskı, Ankara, İmaj Yayınevi.

**Güran, Sait** (1979) ‘İdarenin ve Ajanın Sorumluluğunun Belirlenmesine İlişkin Düşünceler’ Danıştay Dergisi, s.34-35.

**Güran, Sait** (1969) ‘1965-1969 Arası Uyuşmazlık Mahkemesi Kararlarına Göre Askeri Taşıtların Sorumluluğunun Sebep Olduğu Tazminat Davalarında Görev Meselesi’, Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi, Y.3, S:5, s.307-332.

**Karavelioğlu, Celâl** (2001) İdari Yargılama Usulü Kanunu, C: I, 5. Baskı, Ankara, Kendi yayını.

**Kalabalık, Halil** (2009) İdari Yargılama Hukuku, 3. Baskı, Konya, Sayram.

**Kaplan, Gürsel** (2018) İdari Yargılama Hukuku, 3. Baskı, Bursa, Ekin Kitabevi.

**Köksal, Mustafa** (2010) ‘Sosyal Risk İlkesi Tarih mi Oluyor?’ Terazi Hukuk Dergisi, Y.5, S: 42, s.87-106.

**Onar, Sıddık Sami** (1966) İdare Hukukunun Umumi Esasları, C: III, İstanbul, Marifet Basımevi.

**Oytan, Muammer** (1999) Hizmet Kusuru Nedeniyle İdarenin Sorumluluğu ve Mücbir Sebep Anlayışında Gelişmeler, Ankara.

**Ozansoy, Cüneyt** (1989) ‘Tarihsel ve Kuramsal Açından İdarenin Kusurdan Doğan Sorumluluğu’ (Doktora), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi.

**Özdemir, Necdet** (1963) Hizmet Kurusu Teorisi ve İdarenin Sorumluluğu, Ankara, Ankara İktisadi ve İdari İlimler Akademisi Yayını.

**Özgüldür, Serdar** (1996) AYİM Kararları Işığında Tam Yargı Davaları, Ankara, Yetkin Yayınevi.

**Sarıca, Ragıp** (1949) ‘Hizmet Kusuru ve Karakterleri’ İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C: XV, S:4, İstanbul, s.859-895.

**Sancakdar, Oğuz** (2014) İdare Hukuku, Teorik Çalışma Kitabı, 4.Baskı, Ankara, Seçkin.

**Sancakdar, Oğuz** (2018) İdari Yargılama Hukuku: Genel Esaslar, İzmir, Kendi yayını.

**Şaşmaz, Aysema Pelin** (2016) “İdarenin Sorumluluğu ve Danıştay Kararlarındaki Görünümüne Genel Bakış, Kırıkkale Üniversitesi Ekonomi, İşletme, Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi (JEBPIR), C:2, S:2, s.211-235.

**Tan, Turgut** (2015) İdare Hukuku. 4. Baskı, Ankara, Turhan kitabevi.

**Yaman, Murat** (2015) İdari Yargı Dava Rehberi, 4.B., Ankara, Adalet Yayınevi.

**Yaşar, Hasan Nuri** (2008) ‘İdarenin Hukuki Sorumluluğu Üzerine Düşünceler, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası’ C: LXVI, S:1, s.201-220.

**Yayla, Yıldızhan** (1980) ‘İdarenin Sorumluluğu ve Mücbir Sebep’ Sorumluluk Hakkında Yeni Gelişmeler III. Sempozyumu, Ankara 12-13 Mayıs 1979, İstanbul.

**Yayla, Yıldızhan** (2009) İdare Hukuku, İstanbul, Beta Yayıncılık.

**Yayla, Ahmet** (2015) İdarenin Kusursuz Sorumluluğu, İstanbul, Oniki-levha Yayıncılık.

**Yıldırım, Turan** (2008) İdari Yargı, İstanbul, Beta Yayıncılık.

**Yıldız, Hayrettin** (2016) ‘İdarenin Sosyal Risk Sorumluluđuunda İliyet Bağı Meselesi’ Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S:116, s.135-178.

**EK: İDARENİN SORUMLULUĞU KALDIRAN VE AZALTAN HÂLLERE İLİŞKİN DANIŞTAY UYGULAMASI ŞEMASI**

SORUMLULUK TÜR VE ESASI		İDARENİN SORUMLULUK ESASLARI				AÇIKLAMALAR
		ÖZEL KANUN	KUSUR SORUMLULUĞU	KUSURSUZ SORUMLULUK		
				RİSK/HASAR ESASI	K.K.K. EŞİTLİK ESASI	
SORUMLULUĞU ETKİLEYEN HÂLLER		(1)	→ (2)	→ (3)	→ (4)	
MÜCBİR SEBEP		*	SORUMLULUĞU TAMAMEN KALDIRIR			<b>(I)</b>
BEKLENMEYEN HÂL		*	TAMAMEN KALDIRIR	→ ETKİLEMEZ		Rakam ve oklar, sorumluluk türünün ve esasının öncelik sırasını gösterir.
ZARAR GÖRENİN DAVRANIŞI (KUSURU)	ASLİ FAIL İSE	*	TAMAMEN KALDIRIR			<b>(II)</b> <u>SOSYAL RİSK HALİNDE</u>
	MÜTERA FİK İSE	*	AZALTIR + PAYLAŞILIR			
ÜÇÜNCÜ KİŞİNİN DAVRANIŞI (KUSURU)	3.KİŞİ ASLİ FAIL	*	TAMAMEN KALDIRIR	→ ETKİLEMEZ + RÜCU		-ÖNCE: özel kanun, -SONRA: Zaran önleme ve en aza indirmede yetersizlik varsa Hizmet Kusuru, -EN SON: Kusur yoksa duruma göre hakkaniyet (KKKE) esasları, -BAZEN: müstakil ilke olarak öncelikle uygulanmaktadır.
	ORTAK	*	AZALTIR + PAYLAŞILIR	→ ETKİLEMEZ + RÜCU		
KAMU GÖREVLİSİNİN (ÜÇÜNCÜ KİŞİNİN) DAVRANIŞI	HİZMET KUSURU + KİŞİSEL KUSUR	*	ETKİLEMEZ + RÜCU	—		
	DİĞER	*	—	▲ ETKİLEMEZ + RÜCU		
	SALT KİŞİSEL KUSUR	*	SORUMLULUĞU TAMAMEN KALDIRIR			

(\*) İdareyi sorumlu tutan özellikle sosyal risk ile ilgili özel bir düzenleme varsa öncelikle bunların hükümleri uygulanacağından, kapsam ve şartlarına göre bu haller sorumluluğu etkileyebilir.